

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๘๓ ตอนที่ ๘๒๑ – ๘๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๘๒๑

มีการตรึกนึกถึงสภาพของสิ่งที่ปรากฏทางตา เพื่อที่จะเกื้อกูลให้เข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ ได้หลายประการ เช่น ถ้าท่านระลึกได้ว่า ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะหนี หลีก เลี่ยง พ้นไปจากสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ที่กำลังเห็น ไม่มีใครหนีไปได้เลย กำลังเห็น มีสิ่งที่ปรากฏทางตาให้เห็นในขณะนี้ ไม่มีใครหลบหลีกการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ นี่คือนั่นที่กำลังปรากฏ แต่ปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ ว่า สิ่งที่เคยปรากฏและก็รู้ว่าเป็นคน เป็นสัตว์นั้น แท้ที่จริงหาใช่คน สัตว์ วัตถุ สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ เป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้นเอง

ระลึกได้ไหมอย่างนี้ นี่คือการรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่ปรากฏทางตาที่ไม่ใช่ตัวตน จนกว่าจะประจักษ์จริง ๆ นี่คือการเริ่มที่จะละอัตตาที่เห็นสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตามปกติในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เห็นในขณะอื่นเลย แต่ขณะที่กำลังเห็นจริง ๆ อย่างนี้ ระลึกบ่อย ๆ เนือง ๆ แล้วแต่สติจะเกิดเมื่อไร

ตราบใดที่ทางตายังไม่ระลึกลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ จะไม่ประจักษ์ความเกิดดับของอะไรทั้งสิ้น เพราะการรู้ลักษณะของสภาพธรรมต้องรู้ตามลำดับ ต้องละคลายตามลำดับ และเมื่อเป็นการรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เข้าถึงอรรถจริง ๆ ของสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าทางตาก็เป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าทางหูก็เป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางจมูกก็เป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางลิ้นก็เป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางกายก็เป็นเพียงสภาพรู้ และทางใจก็เป็นเพียงสภาพรู้

การที่จะเข้าถึงอรรถลักษณะของสภาพรู้ สามารถที่จะรู้ ไม่ว่านามธรรมนั้นจะมีอาการปรากฏอย่างไรก็รู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงลักษณะของนามธรรมชนิดหนึ่ง และแต่ละชนิดซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ

ถ. อาจารย์กล่าวว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เท่านั้น ให้รู้ แต่เมื่อเราบรมอวิชชามานาน เห็นครั้งใดก็ตริกันไปในกิริยาอาการของรูป นั้น ๆ เช่น เห็นลำโพง เห็นพื้น เห็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ เห็นครั้งใดก็รู้ว่านี่เป็นเก้าอี้ นี่เป็น ลำโพงทันที แต่อาจารย์ให้มนสิการใหม่ว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ก็ หมายความว่า เมื่อเห็นลำโพงก็ไม่ได้ใส่ใจในนิมิตอนุพยัญชนะของลำโพง แต่นึกในใจ ว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น อย่างนั้นใช่ไหม

ส. ไม่ใช่เป็นคำ ขณะที่เป็นคำ สภาพธรรมเคลื่อนไปจากการศึกษา สภาพของสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะขณะนั้นจิตกำลังนึกถึงคำ ไม่ใช่ขณะที่กำลัง พิจารณา สังเกต สำเนียง น้อมไปรู้จริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา สภาพที่แท้จริง แล้วเป็นอย่างนั้น คือ กำลังปรากฏ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏจริง ๆ

ถ. ก็จริงอยู่ ขณะนี้นึกว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นก็เป็นการนึกคิด แต่ผู้ที่ปฏิบัติใหม่ ๆ นี้ นึกคิดในทางที่ถูก ก็เป็นการปฏิบัติขั้นหนึ่ง ใช่ไหม

ส. ขณะนั้นเป็นสัมมาสติ เป็นสัมมาทิฐิ เป็นสมณะ เป็นความสงบ เพราะขณะนั้นนึกถึงธรรม แต่ไม่ใช่เป็นการศึกษาที่เป็นไตรสิกขา ที่พิจารณาสังเกต สภาพปรมัตถธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะนั้นเป็นกุศล เป็นสัมมาสติขั้นหนึ่ง เป็นสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกขั้นหนึ่ง แต่เป็นขั้นความสงบ

ถ. ผู้ปฏิบัติใหม่ ๆ เวลาสภาพธรรมปรากฏทางตา ก็ยังไม่ประจักษ์ ในเมื่อ มีการรู้สึกตัวแล้ว ก็นึกถึงสภาพธรรมว่า การเห็นก็ดี การได้ยินก็ดี ก็เป็นเพียงสิ่งที่ ปรากฏทางตา เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางหู นึกในใจอย่างนี้ก็ยังเป็นประโยชน์ ดีกว่า ผู้ที่เห็นแล้วหลงลืมสติ ใช่ไหม

ส. เป็นประโยชน์ เพราะว่า เป็นกุศล และผู้ที่ จะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะต้องมีความละเอียดที่ จะรู้ว่า แม้ขณะนั้นยังไม่ใช่การพิจารณาลักษณะของสภาพธรรม แต่เป็นการตริกันถึง ธรรมที่กำลังปรากฏ การรู้อย่างนี้จะช่วยทำให้เวลาที่ไม่นึกแต่เห็น ก็น้อมไปที่จะรู้โดย ไม่ได้นึก น้อมไปรู้

ถ. ขั้นแรกควรจะเป็นอย่างนั้นไปก่อน ในเมื่อสิ่งที่ปรากฏทางตากียังพิจารณาไม่ได้ เพราะการเกิดดับเร็ว

ส. ขอประทานโทษ อย่าเพิ่งใช้คำว่า เกิดดับเร็ว แต่ให้เห็นว่าอวิชชามีมากแค่ไหน ให้เห็นกำลังของอวิชชา ไม่ใช่ว่าสภาพธรรมไม่มี มี ปรากฏ แต่ไม่สามารถจะรู้ได้เพราะอวิชชา เพราะฉะนั้น จะเริ่มเห็นอวิชชาของตัวเองที่ได้สะสมมาตามความเป็นจริงว่ามากมายสักแค่ไหน นี่คือ ความรู้ที่จะรู้ว่า แต่ละคนมีอวิชชา มาก แม้สภาพธรรมปรากฏก็ยังไม่เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง จนกว่าจะอบรมเจริญ วิชา ความรู้ขึ้น เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ความรู้เกิด ขณะนั้นต้องต่างกับอวิชชาที่ไม่รู้ และไม่ใช่อื่น รู้สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง จึงจะละความเป็นตัวตน และกิเลสอวิชชาได้

บางท่านก็มีผู้ถามถึงพยัญชนะ เช่นคำว่า วัตถุ กาม กับ กิเลส กาม ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน หรือเข้าใจสติปัฏฐาน จะรู้ลักษณะของวัตถุ กาม และ กิเลส กาม ไม่ใช่เพียงรู้ชื่อ รู้คำ หรือรู้คำอธิบาย ถ้าบุคคลนั้นกระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เห็นดอกไม้สวย ๆ ดอกไม้สวยเป็นที่พอใจ คือ เป็นวัตถุ กาม ความพอใจในดอกไม้สวยที่เห็นเป็นกิเลส กาม

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ชื่อ หรือคำอธิบายที่จะไปจดจำ หรือไปท่อง แต่ในขณะที่เห็น วัตถุ กาม ขณะใด กิเลส กาม ขณะใด ย่อมประจักษ์ชัด ในขณะที่กำลังรับประทาน อาหาร ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่กระทบสัมผัส มีธรรม ทั้งหมด พิสูจน์ให้รู้ความจริงโดยไม่ต้องไปท่องชื่อ เพราะว่าเดี๋ยวก็ลืม แต่ว่าขณะใดที่หลงลืมสติ มีความยินดีพอใจเกิดในสิ่งหนึ่งสิ่งใด วัตถุ ซึ่งเป็นที่พอใจนั้นเป็นวัตถุ กาม ส่วนสภาพความยินดีพอใจในขณะนั้น เป็นกิเลส กาม

คามิกะ นี่ผมไม่ได้แปลเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ แปลไว้ในนักธรรมตรี โท เอก

วัตถุ กาม แยกเป็นวัตถุ กับ กาม

วัตถุ แปลว่า วัสดุ หรือสิ่งของ

กาม แปลว่า ความใคร่

กิเลส แปลว่า เครื่องเศร้าหมอง

ท่านแปลไว้อย่างนี้ วัตถุกาม วัตถุสิ่งของที่น่าใคร่ แต่กิเลสกาม คือ กิเลสเป็นเหตุใคร่ ท่านแปลไว้ ผมจำไว้เท่านั้นเอง

ส. บางท่านมีข้อสงสัยในธรรมละเอียดลออมาก เช่น ท่านผู้หนึ่ง ท่านถามว่า เวลามาพิจารณาตกลงมา ทำไมไม่ลอยกลับไป คือ ความสงสัยในธรรมมีมากและก็บอกว่า ควรจะอธิบายได้ เพราะทางโลกเขาก็ยังอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดมะพร้าวที่ตกลงมาถึงได้ไม่ลอยกลับคืนไป ก็เป็นเรื่องธรรมดา ๆ แล้วแต่เหตุปัจจัยทั้งนั้น แต่ความสงสัยจะเห็นได้ว่า ช่างมากมายและละเอียดลออไปเสียทุกเรื่อง

แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัญญาน่าจะแยกได้ว่า โลกของความคิดเรื่องธรรมเป็นอย่างหนึ่ง เรื่องของสภาพที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏจริง ๆ นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง อย่างบางท่านกล่าวว่า ทางตาที่เห็นมีทั้งส่วนกว้าง ส่วนยาว ส่วนลึก ไซ้ไหม นี่โลกไหน โลกของความคิดถึงส่วนกว้าง ส่วนยาว ส่วนลึก หรือว่าโลกของเห็น ต้องแยกกัน เพราะว่าแต่ก่อนนี้ เคยชินอยู่กับโลกของความคิด คิดทุกอย่าง คิดเรื่องสิ่งที่ปรากฏ ส่วนกว้าง ส่วนยาว ส่วนลึกของสิ่งที่เห็น

ทางหู ก็คิดถึงคลื่นเสียงว่า กว่าจะมากระทบกับอะไร ๆ เป็นเรื่องที่ท่านเคยศึกษามา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หัวใจ เส้นเลือด ปอด ตับ ทุกสิ่งทุกอย่าง นั้นโลกของความคิด แต่ว่าขณะที่กำลังรู้ซึ่งเป็นปรมาัตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ใช่คิด

อย่างเห็นนี้ เห็นแล้ว ไม่ใช่คิดถึงส่วนกว้าง ส่วนยาว ส่วนลึกอะไรเลย แต่ว่ามีสภาพธรรมที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริงในขณะนั้นเท่านั้น และต่อไปที่จะเห็นเป็นสัดส่วนต่าง ๆ ส่วนกว้าง ส่วนยาว ส่วนลึก นั้นเป็นโลกของความคิด ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น หรือขณะที่ได้ยินก็เช่นเดียวกัน เสียงปรากฏกับสภาพที่รู้เสียงในขณะนั้น ไม่ใช่เสียงปรากฏกับสภาพที่กำลังคิดเรื่องคลื่นเสียง ในขณะที่กำลังคิดเรื่องคลื่นเสียง เสียงไม่ได้ปรากฏ แต่ว่าในขณะที่เสียงปรากฏ เสียงปรากฏกับสภาพที่

กำลังรู้เสียง ที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น อย่าปนกัน ถ้าจะเข้าใจลักษณะของ
ปรมาตมธรรม สภาพธรรมจริง ๆ ต้องเป็นแต่ละขณะที่มีสภาพธรรมกำลังปรากฏจริง ๆ
ไม่ใช่ขณะที่กำลังคิดถึงเรื่องของธรรม

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ต้องมีความละเอียดที่จะรู้ความ
ต่างกันว่า ความคิดเป็นสิ่งที่ห้ามไม่ได้ ความคิดเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสภาพ
นึกถึงคำ นึกถึงเรื่อง นึกถึงสี นึกถึงเสียง นึกถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง แต่ว่าขณะนั้น
ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น หรือกำลังได้ยิน กำลังเห็นมีสิ่งที่กำลังปรากฏ หลังจากนั้นมีการ
คิดทันที แล้วแต่จะคิดถึงรูปร่าง ฐานฐาน คิดถึงชื่อ หรือคิดถึงเรื่องของสิ่งที่ปรากฏ
ทางตา แต่ให้รู้ความต่างกันของแต่ละขณะตามความเป็นจริงว่า ทุกขณะในชีวิต
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และดับ
ไปทันทีอย่างรวดเร็ว

แต่ถ้าสติไม่เกิด จะไม่ปรากฏความดับ เพราะการเกิดสืบต่อของสภาพธรรม
เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ไม่ประจักษ์การดับไปของสภาพธรรมที่ดับไปแล้ว เพราะมี
การเกิดสืบต่อทันที เพราะฉะนั้น ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะประจักษ์การเกิดและดับไป
ของสภาพธรรมแต่ละขณะได้อย่างไร เพราะสภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดดับสืบต่อกันเร็ว
มาก เช่น ทางตาเห็นแล้วก็มี การคิดนึกสืบต่อไปทันที เพราะฉะนั้น การที่จะประจักษ์
การเกิดดับได้ ต้องรู้สภาพธรรมที่ต่างกันเสียก่อนว่า ขณะไหนเห็นจริง ๆ ไม่ใช่ขณะที่
กำลังคิดหรือนึกถึง

ถ. ขอให้อาจารย์อธิบายเกี่ยวกับ เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับจิตที่เป็นทั้ง
กุศลและอกุศล

ส. เวลานี้มีเอกัคคตาเจตสิกกระทำกิจการงานอยู่ทุกขณะ ขณะใดที่จิต
เกิดขึ้น ขณะนั้นมีเอกัคคตาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ทำให้จิตรู้อารมณ์
เดียว อย่างขณะที่กำลังเห็น จะไม่พร้อมกับขณะที่กำลังได้ยิน สภาพธรรมที่กระทำกิจ
ตั้งมั่นในอารมณ์ที่ปรากฏทางตาในขณะที่เห็น นั่นคือลักษณะของเอกัคคตาเจตสิก

ถ. ในไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา สมาธิในที่นี้หมายความว่าสมาธิอะไร

ส. หมายถึงสัมมาสมาธิ ที่เกิดพร้อมกับสัมมาสติซึ่งระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

ถ. เป็นสมณะหรือวิปัสสนา

ส. ถ้าเป็นในมรรคมงคล ๘ ต้องเป็นสติปัฏฐาน เป็นวิปัสสนา ไม่ใช่รู้เรื่องแล้วสงบ แต่รู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน

ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ชาติสูตร ข้อ ๒๒๒ มีข้อความที่กล่าวถึงลักษณะของนิพพานว่า

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นไฉน คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเขายังตั้งอยู่นั้นเทียว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมีต้นหา เป็นต้น ให้เปลิดเพลินมิได้แล้ว จัก(ดับ) เย็น ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ พระตถาคต ผู้มีจักขุผู้อันตณหาและทิจิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีในปัจจุบันนี้ ชื่อว่า สอุปาทิเสส เพราะสิ้นตณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ(อีกอย่างหนึ่ง)เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวงอันมีในเบื้องหน้า ชื่อว่า อนุปาทิเสส ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพานเป็นที่สิ้นกิเลส เพราะบรรลุนิพพานอันเป็นสภาวะ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด ฯ

เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๗

นี่คือความหมายของนิพพาน ๒ อย่าง คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ถึงแม้ว่าจะดับกิเลสหมด แต่วยังไม่ได้ดับขันธ เวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงดับกิเลสหมด แต่ยังเห็น ยังได้ยิน ยังทรงแสดงธรรม ยังไม่ปรินิพพาน เพราะฉะนั้น เวลาที่ทรงตรัสรู้หรือยังเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและดับกิเลส สภาพธรรมที่ไม่มีการเกิดอีกเลยของกิเลสทั้งหลาย เป็นสอุปาทิเสสนิพพาน เพราะยังมีการเกิดของขันธ แต่ว่าไม่มีการเกิดของกิเลส ส่วนเวลาที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวง คือ เมื่อปรินิพพาน ไม่มีการเกิดอีกเลยเป็นอนุปาทิเสสนิพพาน

เพราะฉะนั้น นิพพานมี ๒ อย่าง คือ สอุปาทิเสส และอนุปาทิเสส ซึ่งต้องไม่ปนกับสอุปาทิเสสบุคคลและอนุปาทิเสสบุคคล ที่จะได้กล่าวถึงต่อไปใน **อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต สอุปาทิเสสสูตร**

๘๒๒

ณ. ท่านที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านยังเสวยสุขและทุกข์ คำว่าเสวยสุขและทุกข์ของพระอรหันต์มีความหมายอย่างไร

สุ. สภาพของนามธรรมที่เกิดขึ้น จำแนกออกได้โดยลักษณะการเกิดเป็น ๔ ชาติ หรือภาษาบาลีใช้คำว่า ชา-ติ คือ เป็นอกุศล ๑ เป็นกุศล ๑ เป็นวิบาก ๑ เป็นกิริยา ๑ และเวทนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น บางขณะที่จิตเกิดเป็นอกุศลเวทนามก็เป็นอกุศล บางขณะที่จิตเกิดเป็นกุศลเวทนามก็เป็นกุศล บางขณะที่จิตเกิดเป็นวิบากเวทนามก็เป็นวิบาก และบางขณะที่จิตเกิดเป็นกิริยาเวทนามก็เป็นกิริยา

สำหรับอกุศล เป็นสภาพธรรมที่เป็นฝ่ายไม่ดี ที่เศร้าหมอง ที่ให้ผลเป็นทุกข์ ส่วนกุศลเป็นสภาพธรรมที่เป็นฝ่ายดี ให้ผลเป็นสุข กุศลและอกุศลธรรมเป็นเหตุที่จะให้เกิดผล คือ วิบากจิตและเจตสิก เพราะฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิด ไม่ใช่กุศลจิต ไม่ใช่อกุศลจิต แต่เป็นวิบากจิตและเจตสิกซึ่งเป็นผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม แล้วแต่ว่าปฏิสนธิจิตนั้นจะเป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบาก

เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิด เป็นวิบาก เวทนาที่เกิดและเจตสิกอื่นที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตก็เป็นชาติวิบากเพราะเป็นผลของกรรม ไม่ใช่เป็นตัวกรรม กรรมได้กระทำแล้วดับไป แต่สะสมอยู่ในจิตที่เกิดดับสืบต่อกันทุกขณะ เพราะฉะนั้น ในจิตแต่ละขณะมีปัจจัยมากมาย ทั้งปัจจัยที่เป็นกุศลเหตุ อกุศลเหตุ เป็นกุศลกรรม เป็นอกุศลกรรม และยังเป็นปัจจัยอื่น ๆ พร้อมที่จะให้สภาพธรรมเกิดขึ้นเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล หรือเป็นวิบาก หรือเป็นกิริยา แล้วแต่ปัจจัยที่สะสมอยู่ในจิต

เมื่อกรรมที่ได้กระทำไปดับไปแล้ว เป็นปัจจัยสะสมที่จะทำให้เมื่อจุติจิตดับไป ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดพร้อมกับวิบากเจตสิกและกัมมชรูปทันที ขณะนี้รูปที่เกิดเพราะกรรมกำลังเกิดอยู่ แต่หาว่ามีบุคคลใดไม่รู้ว่า รูปที่กำลังเกิดในขณะนี้ เป็นผลของกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้ว

กรรมเป็นนามธรรมดับไปแล้ว แต่สภาพของกรรมที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยอยู่ในจิต ทุกดวงสะสมสืบต่อที่จะทำให้วิบากจิตและเจตสิกเกิดพร้อมกับกัมมชรูป เพราะฉะนั้น เวทนาที่เกิดพร้อมปฏิสนธิจิตเป็นวิบาก ถึงแม้ว่าจะเป็นโสมนัสเวทนาเพราะรู้อารมณ์ที่ดี หรือว่าเป็นอุเบกขาเวทนาเพราะรู้อารมณ์ปานกลาง ขณะนั้นก็เป็นเพียงเวทนาที่เป็นวิบาก เพราะเป็นเพียงผลของกรรม กรรมทำให้สภาพความรู้สึกเช่นนั้นเกิดขึ้น

ผู้ที่ดับกิเลสหมดเป็นพระอรหันต์ แต่ยังไม่ปรินิพพานเพราะมีกรรมทำให้วิบากจิตและเจตสิก และรูปเกิดดับสืบต่อกันจนกว่าจะถึงปรินิพพาน เพราะฉะนั้น เวลาที่บุคคลใดเป็นพระอรหันต์แล้ว ปัจจัยที่สะสมอยู่ในจิต ไม่มีอกุศลปัจจัยหรืออกุศลปัจจัยที่จะเป็นเหตุให้เกิดกุศลจิตหรืออกุศลจิตอีกต่อไป แต่ยังมีปัจจัย คือ กรรมที่สะสมแล้ว ทำให้วิบากจิตและเจตสิก และรูปเกิดขึ้น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเหมือนบุคคลอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ดับกิเลส ความต่างกัน คือ สำหรับคนที่ยังไม่ได้ดับกิเลส นั้น เวลาที่เห็นมีปัจจัย คือ กิเลส ความยินดีพอใจ ทำให้เกิดความพอใจขึ้น หรือว่ามีปัจจัย คือ โทสะ ความไม่ยินดี ทำให้เกิดความยินร้าย หรือไม่พอใจในอารมณ์ที่ปรากฏ แต่ผู้ที่ดับกิเลสหมดแล้วเป็นพระอรหันต์ ไม่มีอกุศลปัจจัย หรืออกุศลปัจจัยอีกต่อไป เพราะฉะนั้น มีแต่เพียงจิตที่เป็นวิบากจิตและกิริยาจิต

สำหรับวิบากจิต เป็นจิตที่เกิดขึ้นเป็นผลของกรรม ซึ่งผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็มีอดีตอกุศลกรรมและกุศลกรรม เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้ไม่มีอกุศลจิตและกุศลจิต แต่ก็มีอกุศลวิบากจิตและเจตสิก มีกุศลวิบากจิตและเจตสิกซึ่งเกิดเพราะกรรมในอดีตเป็นปัจจัย และมีกิริยาจิต คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่กุศลและอกุศล ไม่เป็นเหตุให้เกิดวิบาก เพราะฉะนั้น แม้ความรู้สึกก็เป็นเพียงวิบาก หรือว่าเป็นเพียงกิริยา ไม่เหมือนกับของผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลส ซึ่งย่อมเป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง

ถ้าท่านผู้ฟังสังเกต จะมีคำว่า สอุปาทิเสสนิพพาน อนุปาทิเสสนิพพาน สอุปาทิเสสนบุคคล และอนุปาทิเสสนบุคคล ซึ่งมีความหมายต่างกัน สำหรับสอุปาทิเสสนิพพาน และอนุปาทิเสสนิพพาน ได้กล่าวถึงแล้ว

อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต สอุปาทิเสสสูตร ข้อ ๒๑๖ มีข้อความที่อธิบายถึงอุปาทิเสสบุคคล และอนุปาทิเสสบุคคลว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ฯ

อนุสสติ เตือนให้ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ พระอริยเจ้าท่านหนึ่ง คือ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เพราะฉะนั้น กุศลจิตย่อมเกิดได้ในขณะที่ฟังธรรม แทนที่จะเบื่อว่า ซ้ำอีกแล้ว ทำไมจะต้องบอกว่า ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เพราะทุกคนก็ทราบอยู่แล้วว่า พระวิหารเชตวันนั้นสร้างโดยท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี แต่ว่ากุศลจิตย่อมเกิดได้ สังฆานุสสติ เตือนให้ระลึกถึงคุณของพระอริยสาวกท่านหนึ่ง ซึ่งได้กระทำคุณความดีไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก

ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ท่านพระสารีบุตรมีความคิดดังนี้ว่า

เห็นไหมว่า ไม่มีใครยับยั้งความคิดได้ แม้ว่าจะเป็นพระอรหันต์ก็ยังคิดเมื่อมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่ทำให้หยุดคิด คิดไม่ได้ แต่แม้ขณะที่คิดก็รู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ถ้าสะสมความรู้จริงจนชำนาญ จะไม่หวั่นไหวกับความคิดเลย จะรู้ตลอดว่า ขณะที่กำลังคิด ๆ นั้น ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งคิด

ท่านพระสารีบุตรมีความคิดดังนี้ว่า การเที่ยวไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ยังเข้าเกินไป ฉะนั้น เราพึงเข้าไปยังอารามของอัญญเดียรถียปริพาชกก่อนเถิด

สมัยนั้นทั้งพระสาวกและปุณชนก็อยู่ปะปนกัน ไม่มีใครรู้ว่า ใครเป็นพระสงฆ์-สาวก เป็นพระอริยเจ้า และการที่จะอนุเคราะห์บุคคลอื่น แม้ว่าจะเป็นอัญญเดียรถียปริพาชก พระสาวกทั้งหลายท่านก็มีเมตตาจิตที่จะอนุเคราะห์

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรได้เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ก็สมัยนั้น อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น กำลังนั่งประชุมสนทนากันในระหว่างว่า ดูกร อาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งที่ยังเป็นสอุปาทิเสสะ กระทำกาละ ผู้นั้น ล้วนไม่พ้นจากนรก ไม่พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ไม่พ้นจากเปรตวิสัย ไม่พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรไม่ยินดี ไม่คัดค้านถ้อยคำที่อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าว ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไปด้วยคิดว่า เราจักรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี กลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัตเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร อัญญเดียรถีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลา ไม่ฉลาด อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เป็นสอุปาทิเสสะว่าเป็นสอุปาทิเสสะ หรือจักรู้ผู้ที่เป็นอนุปาทิเสสะว่าเป็นอนุปาทิเสสะ ดูกร สารีบุตร บุคคล ๙ จำพวกนี้ ที่เป็นสอุปาทิเสสะ กระทำกาละ พ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติ และวินิบาต ๙ จำพวกเป็นไฉน ฯ

มีพระอรหันต์รวมอยู่ด้วยหรือเปล่า สูตรก่อนกับสูตรนี้ ข้อความต้องสอดคล้องกัน เพราะฉะนั้น บุคคล ๙ จำพวกที่เป็นสอุปาทิเสสจะเป็นพระอรหันต์ด้วยหรือเปล่า เป็นไหม ไม่เป็น เพราะฉะนั้น สำหรับสอุปาทิเสสบุคคลยังเป็นผู้ที่มีกิเลสอยู่ เมื่อกระทำกาละ พ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พ้นจากเปรต พ้นจากอบาย ทุกคติและวินิบาต คือ เกิดในสุคติ แต่สำหรับพระอรหันต์ ไม่ต้องเกิดอีกเลย ไม่ว่าในสุคติหรือสุคติ

สำหรับผู้ที่จะพ้นจากทุกข์ แต่ยังเกิดในสุคติ ต้องเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันถึงพระอนาคามีบุคคล เพราะยังเป็นผู้ที่ยังมีการเกิดอยู่ แต่ว่าพ้นจากอบายภูมิ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงบุคคล ๙ จำพวก ที่เป็นสอุปาทิเสส

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล ในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๑ ผู้เป็นสอุปาทิเสส กระทำกาละ พ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบายทุกข์ และวินิบาต ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสอุปาทิเสสบุคคลตั้งแต่ชั้นสูงจนกระทั่งชั้นต้น คือตั้งแต่พระอนาคามีบุคคล สำหรับพระอนาคามีบุคคลนั้นมี ๕ จำพวก พวกที่ ๑ คือเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล ในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอันตราปรินิพพายี หมายความว่า เมื่อเกิดในพรหมโลกได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ก่อนครึ่งอายุของอายุในพรหมโลกจำพวกหนึ่ง ชื่อว่าอันตราปรินิพพายี

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ คือ สังโยชน์ ๕ ขั้นต่ำที่พระอนาคามีดับได้ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีลพทปราคาส ๑ ซึ่งทั้ง ๓ อย่างนี้ดับตั้งแต่พระโสดาบันแล้ว ไม่มีสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพทปราคาส เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอนาคามีเพิ่มกามฉันทะอีก ๑ พยาบาทอีก ๑ รวมเป็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

เพราะฉะนั้น พระโสดาบันดับสักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีลพทปราคาส ๑ เป็นการดับสังโยชน์ ๓ สำหรับพระโสดาบัน และพระสกทาคามีบุคคล แต่สำหรับพระอนาคามีดับโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ คือ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีลพทปราคาส ๑ กามฉันทะ ๑ พยาบาท ๑

ข้อความต่อไป พระอนาคามีบุคคลประเภทที่ ๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอุบาสกปริณิพพายี เพราะไธรมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๒ ... ๫

สำหรับพระอนาคามีบุคคลประเภทที่ ๒ เวลาที่เกิดในพรหมโลก เมื่อล่วงครึ่งหนึ่งของอายุของพรหมโลก จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็น อุบาสกปริณิพพายีบุคคล

ข้อความต่อไป พระอนาคามีบุคคลประเภทที่ ๓

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอสังขารปริณิพพายี เพราะไธรมภาคิยสังโยชน์ ๕ ลื่นไป ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๓ ... ๫

สำหรับพระอนาคามีที่เป็นอสังขารปริณิพพายี คือ พระอนาคามีผู้ไม่ต้องเพียรมาก ก็บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ นี่คือความต่างกัน ซึ่งท่านจะเห็นความยากยิ่งของการที่จะดับกิเลสหมดถึงความเป็นพระอรหันต์ แม้ว่าเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว ก็ยังมีสังโยชน์อีกมากที่จะต้องดับ เพราะผู้ที่เป็นพระโสดาบันบุคคลนั้นดับเพียงมิจฉาทิฏฐิ คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ใครก็ตามยังเห็นเป็นคนนั้น คนนี้อยู่ตลอดเวลา ไม่มีการที่จะรู้ลักษณะของรูปารมณฺ์ สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ซึ่งต่างกับขณะที่คิด ที่ตรึก ที่นึก ที่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ถ้าไม่มีการละการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะที่กำลังเห็นโดยรู้จริง ๆ อย่างนี้ ไม่สามารถที่จะดับสักกายทิฏฐิได้ และบางท่านก็มีสัสสปตปราคาสการปฏิบัติผิด ซึ่งจะไม่เป็นเหตุให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะต้องเป็นการปฏิบัติถูก รู้ถูก จึงจะดับวิจิกิจฉาที่เป็นอกุศลธรรม อกุศลเจตสิก ผู้ที่เป็นพระโสดาบันแล้วจะดับความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้เป็นสมุจเฉท ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิด

ปรากฏในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกตามปกติในชีวิตประจำวันนั่นเอง

และถึงแม้ว่าเป็นพระโสดาบันแล้ว ประจักษ์แจ้งในอริยสัจธรรม ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัยในลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลส แต่กำลัง คือ ปัญญาของพระโสดาบัน ยังไม่ใช่ปัญญาของพระสกทาคามีบุคคล ฉะนั้น ไม่ใช่ว่าเมื่อเป็นพระโสดาบันแล้วจะไม่มี การอบรมเจริญปัญญายิ่งขึ้น สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงในชีวิตของท่านไปอีกนานกว่าจะบรรลุคุณธรรมเป็นพระสกทาคามีบุคคล และเมื่อเป็นพระสกทาคามีบุคคลสามารถที่จะดับความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างหยابได้แล้ว ก็จะต้องอบรมเจริญปัญญาอีกมากกว่าจะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคล

และเมื่อท่านบรรลุคุณธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคลแล้ว แม้ปัญญาขั้นนั้นระดับนั้น สามารถที่จะดับโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ไม่มีสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ ความยินดีพอใจในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในโผฏฐัพพะที่ปรากฏทางกาย ไม่มีพยาบาทะ ความไม่แค้นชัง แม้เพียงชั่วเล็กน้อยเบาบางอย่างไรก็ตาม แต่แม้กระนั้น เวลาที่เกิดในพรหมโลกแล้ว บางท่านก็อยู่ในพรหมโลกจนถึงครึ่งหนึ่งของอายุของพรหมโลกจึงจะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การที่จะดับกิเลสจนหมดจดจริงๆ โดยสิ้นเชิง ย่อมเป็นสิ่งที่ละเอียด และเป็นการยากด้วย

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระอนาคามีจำพวกที่ ๔

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นสสังขารบริณีพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๔ ... ฯ

ผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคลที่เป็นสสังขารบริณีพพายีนั่น ต้องเป็นผู้ที่เพียรมาก จึงจะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์

๘๒๓

ต่อไปพระผู้มีพระภาคตรัสถึงพระอนาคามีจำพวกที่ ๕

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล ในสมาธิ กระทำพอประมาณในปัญญา บุคคลนั้นเป็นอุทกังโสโตกนิจฺฐาคามี เพราะไอรัมภาคิยสังโยชน ๕ ลื่นไป ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๕ ... ๗

สำหรับพระอนาคามีจำพวกที่ ๕ ได้แก่ ผู้ที่อยู่ในชั้นสุทธาวาส แต่วยังไม่บรรลุปะระอรหัตต์ จนกว่าจะเลื่อนจากแต่ละชั้นของสุทธาวาส จนกระทั่งถึงขั้นที่สูงที่สุด คือ อกนิจฺฐาพรหม และบรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระอรหัตต์ในภุมินั้น เพราะฉะนั้นแม้พระอนาคามีก็ต่างกันไปตามการสะสม

สำหรับสุทธาวาส ๕ ซึ่งเป็นภูมิของพระอนาคามีที่ได้รูปปัญจจมนาน ได้แก่ อวิหาภูมิ อตปปาภูมิ สุทฺธสสาภูมิ สุทฺธสีลภูมิ อกนิจฺฐาภูมิ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นจะต้องจุติและปฏิสนธิแต่ละชั้น จนกระทั่งถึงชั้นอกนิจฺฐาภูมิจึงจะเป็นพระอรหัตต์ได้ ได้ผ่านสุทธาวาสครบทั้ง ๕ ภูมิ ซึ่งท่านไม่ได้มีความยินดีพอใจในกามฉันทะ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ แต่เมื่อสะสมมาที่จะเป็นอย่างนั้น ก็ต้องเป็นอย่างนั้น ใครสะสมเหตุปัจจัยมาที่จะเป็นพระอนาคามีจำพวกไหน ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีใครที่จะยับยั้งเหตุปัจจัยที่สะสมมาได้

ต่อไปพระผู้มีพระภาคตรัสถึงสอุปาทิเสสบุคคลจำพวกที่ ๖ ซึ่งเป็นพระสกทาคามี มีข้อความว่า

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ ในปัญญา บุคคลนั้นเป็นสกทาคามี เพราะสังโยชน ๓ ลื่นไป เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง กลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียวจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกร สารีบุตร นี่บุคคลจำพวกที่ ๖ ... ๗

สำหรับสอุปาทิเสสบุคคลจำพวกที่ ๗ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระโสดาบัน ๓ จำพวก เป็นจำพวกที่ ๗ จำพวกที่ ๘ จำพวกที่ ๙ มีข้อความว่า

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ ในปัญญา บุคคลนั้นเป็นเอกพีธี เพราะสังโยชน์สิ้นไป บังเกิดยังภพมนุษย์นี้ครั้งเดียว จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกร สารีบุตรนี้บุคคลจำพวกที่ ๗ ... ๙

แม้พระโสดาบันก็ต่างกัน บางท่านเกิดอีกเพียงครั้งเดียวก็สามารถที่จะบรรลुकุณธรรมดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ได้

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ ในปัญญา บุคคลนั้นเป็นโกลังโกละ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ท่องเที่ยวอยู่ ๒-๓ ตระกูล แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกร สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๘ ... ๙

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล กระทำพอประมาณในสมาธิ ในปัญญา บุคคลนั้นเป็นสัตตักขัตตอุปรมโสดา เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ท่องเที่ยวอยู่ยังเทวดาและมนุษย์ ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูกร สารีบุตร นี้บุคคลจำพวกที่ ๙ ผู้เป็นสอุปาทิเสส กระทำกาละ พ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติและวินิบาต

ดูกร สารีบุตร อัญญเดียรธีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลา ไม่ฉลาด อย่างไรก็ตาม บุคคลผู้เป็นสอุปาทิเสสว่าเป็นสอุปาทิเสส หรือจกักรู้บุคคลผู้เป็นอนุปาทิเสสว่าเป็นอนุปาทิเสส ดูกร สารีบุตร บุคคล ๙ จำพวกนี้แล เป็นสอุปาทิเสส กระทำกาละ พ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุกคติและวินิบาต ๙

ข้อความตอนท้าย พระผู้มีพระภาคทรงโอวาทเตือนว่า

ดูกร สารีบุตร ธรรมปริยายนี้ ยังไม่แจ่มแจ้งแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก่อน ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะผู้ฟังธรรมปริยายที่เรากล่าวด้วยความอธิบาย ปัญหาแล้ว อย่าถึงความประมาท ฯ

จบ สูตรที่ ๓

ถ้ายังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ยังไม่ใช่สุภาทิเสสบุคคล ก็ยังไม่พ้นจากอบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเตือนให้เป็นผู้ที่ไม่ประมาท ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที

ถ. เทปของอาจารย์มีตอนหนึ่งที่เป็นเรื่องรูปกับนามที่เป็นปัจจัยกันว่า บางครั้งนามก็เป็นปัจจัยให้เกิดรูป บางครั้งรูปก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดนาม หรือนาม ต่อนาม หรือว่ารูปต่อรูป ถ้าหากเราพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏทางทวารต่าง ๆ ขณะที่ เกิดสตินั้น รูปกับนามมีความสัมพันธ์กันอย่างไร วันนั้นผมฟังไม่ค่อยเข้าใจ

ส. เวลาที่สติเกิด จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งที่กำลังปรากฏ จะเป็นทางตาก็ได้ หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ จุดประสงค์ของการที่สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็เพื่อให้ปัญญารู้ชัดใน ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏ มีการนึกบ้างไหมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่กำลังเห็น อาจจะหลงลืมสติไม่ระลึกเลย หรือว่า อาจจะเป็นสติขั้นที่นึกได้เป็นคำว่า ขณะที่กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการ รู้ ไม่ใช่เราที่เห็น นี่เป็นการนึกที่เป็นคำ แต่การอบรมปัญญาที่จะรู้ชัดในลักษณะของ สภาพธรรมที่ปรากฏต้องทราบว่า ไม่ใช่การนึกเป็นคำ และก่อนที่จะไปถึงเหตุปัจจัยว่า สัมพันธ์กันอย่างไร ต้องรู้ว่าลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง มี ๒ อย่าง คือ สภาพ ธรรมที่เป็นสภาพรู้อย่างหนึ่ง และเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้อย่างหนึ่ง โดยไม่ใช่ เพียงขั้นเข้าใจ แต่ต้องเป็นขั้นที่ขณะที่สิ่งใดกำลังปรากฏ สติก็ระลึก ศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นจริง ๆ ซึ่งไม่ใช่เป็นการง่ายเลยที่จะรู้

ชัดว่า ที่เห็นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ ต่างจากสิ่งที่ปรากฏทางตาที่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่สภาพรู้ นี่สัมพันธ์กันหรือยัง

ขณะที่กำลังเห็น มีสภาพรู้รูปที่กำลังปรากฏทางตา ซึ่งในขณะนี้รูปจะปรากฏไม่ได้เลยถ้าไม่มีสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา คือ ถ้าไม่มีการเห็น จะไม่มีอะไรปรากฏทางตาในขณะนี้เลย นี่คือความสัมพันธ์กันระหว่างสภาพรู้กับสิ่งที่ปรากฏให้รู้ทางตา

เพราะฉะนั้น ปัญญาจริง ๆ ที่จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เพียงขั้นเข้าใจ แต่เป็นขั้นที่รู้ว่า สติเกิดในขณะนี้หรือเปล่า เมื่อสติเกิด คือ ไม่หลงลืม และมีสภาพธรรมกำลังปรากฏให้ศึกษา จะเป็นสภาพนามธรรมที่กำลังเห็นซึ่งเป็นสภาพรู้ก็ได้ หรือว่าจะเป็นรูปธรรมที่ปรากฏให้เห็นในขณะนี้ก็ได้

ความหมายของคำว่า ความรู้ ความเข้าใจ การศึกษา ไม่ใช่อยู่ในขณะอื่นเลย แต่อยู่ในทุก ๆ ขณะที่กำลังเห็น และไม่หลงลืม ระลึก ศึกษา เพื่อที่จะได้เข้าใจจริง ๆ ในอรรถ ในลักษณะของสภาพรู้ซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นภพไหน ชาติไหนก็ตามที่จะระลึกได้ ต้องเพียรไปจนกว่าจะรู้ชัดจริง ๆ

ถ. เท่าที่สังเกตตัวเองผมรู้สึกว่าการที่สติเกิดคงจะต่างจากขณะที่หลงลืมสติ แต่ผมรู้สึก ผมเกิดสติอย่างเดียวโดยที่ไม่มีการศึกษาเลย ซึ่งอาจารย์บอกว่า เมื่อสติเกิดแล้วต้องศึกษา ผมก็พยายามที่จะศึกษา ซึ่งอาจารย์บอกว่า ไม่ใช่ให้นึกคิด ผมก็พยายามที่จะไม่นึกคิด สมมติว่า พิจารณาทางจักขุทวาร ก็เหมือนกับว่าเราดูอะไรเฉย ๆ เหมือนเรามองเห็นสีเขียว ๆ อะไรอย่างนั้น เหมือนกับว่าเราไม่ได้ศึกษาอะไรเลย อาจารย์เคยเน้นว่า การศึกษาหมายถึงการน้อมไปเพื่อที่จะให้รู้ ว่า สิ่งนั้นเป็นสภาพรู้ทางตา นั่นเป็นการศึกษา แต่ผมยังไม่ค่อยเข้าใจ

ส. นี่แสดงให้เห็นว่า ฟัง แล้วก็พิจารณา และก็รู้ว่า มีความรู้ที่ไม่ใช่ขั้นคิดแน่นอนที่รู้ได้ แต่เมื่อยังไม่ถึงขั้นนั้น นั่นคือความหมายของการศึกษา คือ น้อมไปเรื่อย ๆ ที่จะรู้ว่า ความรู้สามารถที่จะรู้ได้จริง ๆ โดยไม่ต้องคิด

นี่เป็นตอนที่ยาก และเป็นขั้นที่ใช้คำว่า ไตรสิกขาจริง ๆ คือ ในขณะที่นั้นยอมไป สัมมาวายามะ เพียร แต่ไม่ใช่คิดเป็นคำ เพียรที่จะเข้าใจ ศีลสมา คือ กำลังมีความ พยายามยอมไปเพื่อที่จะรู้ว่า ในขณะที่นี้เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานมีหลายขั้นจริง ๆ ซึ่งแต่ละขั้นก็ยาก แล้วก็ลึกซึ้งจริง ๆ และเป็นเรื่องของการที่จะต้องอบรมจริง ๆ แม้ว่าจะเข้าใจแล้วว่า ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมไม่ใช่ขั้นคิด มี นี่เป็นขั้นเข้าใจ แต่ก่อนที่จะถึงขั้น ปัญญาที่รู้โดยไม่ใช่คิด จะต้องมีการอบรม คือ ภาวนา ค่อย ๆ อบรมจนกว่าจะเป็น ปัญญาที่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่การคิดถึงคำเท่านั้น แต่ถ้าระลึกถึงคำ จะเป็นโดยนัยของสมถภาวนา คือ ระลึกถึงธรรมแล้วจิตสงบ เพราะไม่ได้ระลึกถึงเรื่อง อื่น

ถ้าท่านผู้ฟังอ่านพระไตรปิฎกจะเห็นได้ว่า พระอรหันต์สาวกทั้งหลาย ท่านก็ สนทนากันในเรื่องชีวิตประจำวัน เวลาที่ท่านเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี หรือ พระนครราชคฤห์ และเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ท่านก็ไปเฝ้ากราบทูลให้พระผู้มีพระภาค ทรงทราบ ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นว่า พระอรหันต์สาวกทั้งหลายท่านก็มี ความคิดในเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน แต่ต่างกันอย่างไรกับผู้ที่ไม่ใช่เป็น พระอรหันต์

ผู้ที่ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ก็คิดเรื่องเดียวกัน เช่น ถ้าเห็นคนที่กระทำความผิดถูกจับ ถูกจองจำ พระอรหันต์ท่านก็เห็น ปุณฺณธรรมดา ก็เห็น พระอรหันต์คิดถึงเรื่องถูกจอง จำของคนที่ยึดมั่นนั้น ปุณฺณที่ไม่ใช่พระอรหันต์ก็คิดในเรื่องเดียวกันนั้น แต่จิตที่คิด แสงที่จะไถลกัน สำหรับปุณฺณยอมเป็นกุศลหรืออกุศล แต่สำหรับพระอรหันต์นั้น ถึงแม้ว่าจะคิดเรื่องเดียวกันก็จริง แต่จิตเจตสิก สภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพที่ตรัสรู้ จะไม่ใช่กุศลจิต หรืออกุศลจิต แต่เป็นกิริยาจิต กิริยาเจตสิกในขณะนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้น นี่คือความต่างกันของผู้ที่ศึกษาแล้ว ภาวนา คือ อบรม จนกระทั่งปัญญาคมกล้าสามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นลำดับขั้น แม้ว่าจะคิด

เหมือนเดิม แต่ว่าสภาพของจิต เจตสิกที่คิดเรื่องนั้นผิดกันแสนไกล กับก่อนที่จะเป็นพระอรหันต์

ก่อนที่จะเป็นพระอรหันต์ ท่านก็คิดเรื่องนั้น เวลาที่เป็นพระอรหันต์แล้วก็คิดเรื่องนั้น แต่พิจารณาสภาพของจิต เจตสิกที่คิดว่า ไกลแสนไกลกันแคไหนสำหรับปุณฺณซึ่งยังเต็มไปด้วยกิเลส และสำหรับพระอรหันต์ซึ่งไม่มีกิเลสเลย ดับกิเลสหมด

การเห็น ปกติ ระหว่างปุณฺณกับพระอรหันต์ มีการเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ แต่ว่าความคิดนึกของผู้ที่ยังไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันกับพระอรหันต์ แต่ว่ากิเลสยังไม่ได้ดับ เพราะยังไม่มีรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ที่ต่างกัน ต่างตรงที่ปุณฺณจะต้องเริ่มศึกษาในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยินในชีวิตประจำวัน จนกว่ากิเลสจะดับ เมื่อดับแล้ว ถึงแม้ว่าจะคิดเรื่องเดิมที่เคยเห็น แต่ก็ไม่ใช่อกุศลวิตกหรืออกุศลวิตกอีกต่อไป เพราะฉะนั้น นี่เป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจ และก็ศึกษา อบรมไป จนกว่าปัญญาที่สามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ขึ้นคิดเกิดขึ้น

ถ. ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องคิด ผมมีความสนใจ ผมจะยกตัวอย่างว่า

สุ. ขอประทานโทษ ความคิดมีหลายชั้น เพราะวิตกเจตสิกเป็นสภาพที่จรดในอารมณ์ เป็นสัมผัสกับปะ แต่ไม่ใช่คิดเป็นคำ เพราะปกติมักจะชิน เวลาที่พูดถึงความคิด ก็มักจะคิดว่า เป็นคำ ๆ แต่สัมผัสกับปะที่เป็นมรรคมืด ๘ นั้น จรดในลักษณะของอารมณ์ที่ถูกต้อง

เวลาที่หลงลืมสติก็คิด ไซ้ใหม่ คิดเป็นเรื่องของสิ่งที่เห็น เห็นเป็นคน เห็นเป็นวัตถุ เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ นั่นคือลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่เห็นรูปร่าง สันฐานของสิ่งที่ปรากฏ แต่เวลาที่อบรมเจริญปัญญา เป็นสัมผัสกับปะ วิตกเจตสิกก็เกิด ไม่มีใครยับยั้งวิตกเจตสิกที่จะไม่ให้เกิด แต่ว่าวิตกเจตสิกแทนที่จะคิดเป็นเรื่องของสิ่งที่ปรากฏ เป็นคน เป็นรูปร่าง เป็นสันฐานของวัตถุสิ่งต่าง ๆ วิตกเจตสิกซึ่งเป็นสัมผัสกับปะในขณะนั้น จรดในลักษณะของอารมณ์ที่เป็นสติปัญญา ไม่ใช่ขึ้นคิด

คำอย่างแต่ก่อน แต่จริงในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ตรงตามความเป็นจริง จึงเป็นสัมมาสังกัปปะ

ถ. แสดงว่า ก็คิดเหมือนกันใช่ไหม

ส. ไม่ใช่คิดเป็นคำ

ถ. สมมติว่า ทางกายขณะที่ผมสัมผัสความร้อน เราก็ศึกษาในสภาพที่เกิดความรู้สึกว่าร้อนเท่านั้น โดยที่ไม่ต้องนึกเป็นคำว่า ร้อนเป็นรูป หรือว่าเรารู้สึกร้อนเป็นนาม อะไรอย่างนั้น ใช่ไหม

ส. ที่จะเป็นปัญญาที่รู้ชัด จะต้องรู้ชัดในสภาพธรรมตามความเป็นจริง คือในสภาพรู้ซึ่งไม่ใช่สภาพร้อนว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งที่ไม่ใช่เรากำลังรู้สึกร้อน แต่ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่รู้ร้อนที่กำลังปรากฏ มิฉะนั้นร้อนจะปรากฏไม่ได้ถ้าไม่มีสภาพรู้ แต่ว่าร้อนนั้นไม่ใช่สภาพรู้ และสภาพรู้ไม่ใช่สภาพร้อน จึงจะเป็นการละการยึดถือสภาพธรรมในขณะที่กำลังร้อนซึ่งไม่มีตัวตนเลย เพราะปัญญาสมบูรณ์ที่จะประจักษ์ชัดจริง ๆ ว่า ธาตุที่กำลังรู้ในสภาพร้อนนั้นเป็นอย่างหนึ่ง และสภาพร้อนนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะละตัวตน

การที่จะดับสัkkายทิฏฐิ ละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นตัวตนได้ ต้องเป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏแต่ละขณะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าศึกษาเนื่อง ๆ คือ สังเกตเนื่อง ๆ พร้อมสติ พิจารณาเนื่อง ๆ น้อมไปที่จะรู้ที่ละเล็กทีละน้อย จนกว่าจะรู้จริง ๆ

ถ้ารู้ในอรรถ คือ รู้ในลักษณะของสภาพรู้แล้ว ไม่ว่าจะกำลังเห็นก็ย่อมรู้ว่า เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือสภาพรู้ หรือธาตุรู้ เวลาที่ได้ยิน ก็เป็นลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ อาการรู้ แต่ว่ารู้เสียง เวลาที่คิดนึก ก็เป็นลักษณะของอาการรู้ สภาพรู้ ธาตุรู้ที่กำลังรู้คำ รู้เรื่อง เวลาโทรศัพท์ เวลาทำกิจการงาน เวลาดูโทรทัศน์ ดูกีฬา ทุกอย่าง สติสามารถที่จะเกิด และประจักษ์ในลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนั้น จึงจะชื่อว่า เป็นความรู้จริง

เมื่อรู้จริงแล้ว ไม่ว่าสภาพธรรมนั้นจะเกิดปรากฏในลักษณะอาการอย่างไร ในสังสารวัฏฏ์ ในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ ปัญญาสามารถที่จะรู้ได้ในลักษณะที่เป็นเพียงสภาพรู้ ชาติรู้ ซึ่งไม่ใช่ตัวตน

เป็นเรื่องของการอบรมจริง ๆ ค่อย ๆ อบรมไป ค่อย ๆ เข้าใจไป ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ค่อย ๆ รู้ขึ้น ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ถ. จะถือว่าเรามีความรู้เพิ่มขึ้นหรือเปล่า เมื่อเราพิจารณาทางทวารต่าง ๆ และนำแต่ละทวารมาเปรียบเทียบกัน สมมติว่า เราขับรถไป เกิดเสียง ขณะที่เสียงเกิดขึ้นเราก็พิจารณา ในขณะที่เดียวกันนั้น เราก็พิจารณาทางตา จะรู้สึกว่า ทางตา กับ ทางหู แตกต่างกันมาก อย่างนั้นจะเป็นความรู้หรือเปล่า

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ผมเปรียบเทียบ ๓ ทวารพร้อมกัน คือ นอกจากจะทางหูได้ยิน แต่เสียง ก็พิจารณาทางตา รู้สึกว่าภาพต่าง ๆ เหล่านั้นต่างกับเสียง คล้าย ๆ กับเกิดความเจ็บไปอย่างนั้นแหละ และบังเอิญมือที่จับพวงมาลัยมีความรู้สึกร้อนหรือเย็นอะไรอย่างนี้ จะถือว่าเรามีปัญญา หรือจะเกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาหรือเปล่า

ส. กำลังเริ่มอบรม และความรู้จะเพิ่มขึ้นเวลาที่มีสติระลึกศึกษา รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏไปเรื่อย ๆ ความรู้ต้องเพิ่มขึ้นแน่นอน แต่ทีละนิดทีละหน่อย ทีละเล็กทีละน้อย จนกว่าจะรู้ชัด ถ้าเป็นขณะที่รู้ชัด หมายความว่า ขณะที่สภาพธรรมนั้นปรากฏโดยไม่ใช้สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

๘๒๔

ตามความเป็นจริงแล้ว สภาพธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ผู้ที่เริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐาน กำลังน้อมระลึกในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่สภาพนั้นยังไม่ได้ปรากฏโดยการไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ เพียงแต่ว่าผู้ที่อบรมเจริญสติกำลังน้อมไปในเรื่องของสภาพธรรมนั้น เพื่อที่จะรู้ลักษณะที่แท้จริง ที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น และเมื่อความเข้าใจนั้นสมบูรณ์ เหตุพร้อมเมื่อไร ลักษณะของสภาพธรรมนั้นย่อมปรากฏตามความเป็นจริงโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแต่ละลักษณะ นี่คือการอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ คือ ไม่ลืมที่จะระลึกไว้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทางตาในขณะนี้ ทางหูในขณะนี้ ยินทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติทุกอย่าง เป็นการอบรมไปเรื่อย ๆ ความรู้ก็จะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย และจะเห็นได้ว่า เป็นความรู้จริง ๆ จะไม่ไปรู้อื่น นอกจากรู้ขึ้นในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ทางตาในขณะนี้ ทางหูในขณะนี้ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้เอง

อย่าให้ออกุศล หรือว่าโลภะพาไปแสวงหาที่จะรู้อารมณ์อื่น เพราะที่จะเป็นความรู้จริง ๆ ต้องเป็นความรู้ขึ้นในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ขุททกนิกาย อุทาน จุฬวรรคที่ ๗ ภัททียสูตรที่ ๑ ข้อ ๑๔๗ มีข้อความว่า
ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททียะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยเอนกปริยาย ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลกุณฐกภัททียะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน आจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมีกถา โดยเอนกปริยาย จิตของท่าน

พระลูกฐกฐกัทธิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะผู้อันท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ว่าง ด้วยธรรมิกถา โดยอนกปริยาย จิตของท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลาอันว่า

บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวง ในเบื้องบน ในเบื้องต่ำ ไม่ตามเห็นว่าเป็นเรา บุคคลพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้ ข้ามได้แล้วซึ่งโอฆะที่ตนยังไม่เคยข้าม เพื่อความไม่เกิดอีก ฯ

จบ สูตรที่ ๑

ไม่มีใครรู้เลยว่า ท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะบรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระอรหันต์ ในขณะที่กำลังฟังท่านพระสารีบุตรชี้แจง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ว่าง ด้วยธรรมิกถาเป็นอันมาก นอกจากพระผู้มีพระภาคในขณะนั้น

ภักทียสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๔๘ มีข้อความต่อไปว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

... ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะว่าเป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ว่าง ด้วยธรรมิกถา โดยอนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ

พระเสขะ หมายความว่าผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลแต่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ คือ บรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ซึ่งท่านจะต้องศึกษา พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะดับกิเลสได้เป็นขั้น ๆ บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์ จึงจะเป็นผู้ที่ไม่ศึกษา เป็นพระอเสขบุคคล

ในขณะที่กำลังแสดงธรรมให้ท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะฟัง ท่านพระสารีบุตรไม่ทราบว่า ท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะบรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังคิดว่าเป็นพระเสขบุคคลอยู่

ข้อความต่อไปมีว่า

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลาอันว่า

บุคคลตัดวัฏฏะได้แล้ว บรรลุถึงนิพพานอันเป็นสถานที่ไม่มีตัณหา ตัณหาที่บุคคลให้เหือดแห้งแล้ว ย่อมไม่ไหลไป วัฏฏะที่บุคคลตัดได้แล้ว ย่อมไม่เป็นไป นี่แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ฯ

จบ สูตรที่ ๒

สำหรับท่านพระลกุณฐกัทธิตะ ท่านเป็นพระภิกษุที่มีอดีตกรรมทำให้ในชาติ นั้นท่านเป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู พวกภิกษุคูหมั่นโดยมาก เพราะฉะนั้น ก็ไม่คิดว่า ท่านจะเป็นผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งมีข้อความกล่าวไว้ใน

ลกุณฐกัทธิตยสูตร ข้อ ๑๕๑

แม้แต่การที่จะบรรลุ ก็ปกติธรรมดาอย่างนี้ แม้ท่านพระสารีบุตรก็ยังไม่ทราบว่า พระภิกษุที่ท่านแสดงธรรมด้วยนั้น ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว

ยากไหม หรือง่าย ต้องศึกษาดีตบตาดีของพระสาวกแต่ละท่านจริง ๆ และท่าน จะไม่ท้อใจ เพราะแต่ละท่านได้อบรมเจริญปัญญามาเป็นแสนกัปกว่าจะได้บรรลุ คุณธรรมเป็นพระอริยเจ้า

กัปหนึ่ง ๆ นานมาก เพราะฉะนั้น แต่ละภพ แต่ละชาติที่สติดิ เกิด ระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และก็เป็นผู้ที่ละเอียด ไม่เข้าใจข้อปฏิบัติผิด จะทำให้วันหนึ่ง ทุกท่านสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และไม่เข้าใจข้อปฏิบัติผิด

มีท่านผู้หนึ่งที่ได้ฟังเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ท่านฟังมาหลายปี ซึ่ง บางครั้งท่านก็เกิดท้อใจที่ฟังไม่รู้เรื่อง ท่านบอกว่า บางครั้งฟังไม่เข้าใจจริง ๆ แต่ว่า ท่านก็ฟังต่อไปอีก ๆ จนในที่สุดวันหนึ่งท่านก็บอกว่า ท่านเข้าใจแล้วว่าสติปัฏฐานคืออะไร และสิ่งที่สติปัฏฐานจะระลึกรู้ที่เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมนั้นต่างกัน อย่างไร เป็นขั้นเข้าใจหลังจากที่ได้ฟังมาน และเวลาที่สติของท่านเกิดบ้าง ซึ่งผู้ที่

อบรมเจริญสติปัฏฐานจะเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ คือ ท่านสังเกตแล้วท่านรู้ว่า เวลาที่สติเกิดแต่ยังมีความเป็นตัวตนอยู่ ถ้าขณะนั้นเป็นอกุศล จะมีความเป็นตัวตนที่เปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศล แสดงให้เห็นว่า ยังไม่ใช้การประจักษ์ชัดในลักษณะของนามธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน แต่แม้กระนั้น สติที่ระลึกได้ในสภาพธรรมธรรมที่เป็นอกุศล และเปลี่ยนไปเป็นกุศล ท่านผู้นั้นก็ยังรู้ว่า ขณะนั้นเป็นตัวตนที่เปลี่ยน แม้ว่าสติเกิด

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานจะเกื้อกูลกับกุศลธรรมทุกขั้น จะเกื้อกูลกับสติที่จะให้รู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นเป็นสติขั้นไหน

อย่างที่ท่านผู้ฟังเมื่อสักครู่นี้เล่าถึงประสบการณ์ของท่านว่า ท่านสังเกตความต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ๓ ทวาร นั่นก็เป็นความละเอียดแล้วใช้ไหมที่จะรู้ว่า ขณะที่กำลังระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เจียบ ไม่มีเสียง ขณะที่กำลังปรากฏทางตา เสียงไม่มี เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง และขณะที่กำลังได้ยิน ถ้าสติเกิด หรือน้อมไปที่จะรู้ในลักษณะของนามธรรม จะรู้ได้จริง ๆ ว่า ในขณะที่เสียงปรากฏ จะคิดด้วยในขณะนั้นไม่ได้จริง ๆ เสียงกำลังปรากฏ ขณะนั้นมีแต่สภาพที่รู้เฉพาะเสียงที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จะคิดด้วยในขณะนั้นไม่ได้ ปัญญาจะค่อย ๆ ละเอียดขึ้นที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏพร้อมสติที่ระลึกในขั้นของการศึกษาลักษณะของสภาพธรรมนั้น แล้วแต่ว่าจะเพิ่มความรู้ขึ้นมากน้อยอย่างไรที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นขณะที่รู้โดยไม่ใช้คิด

อย่างขณะที่เสียงปรากฏ เริ่มจะน้อมไปรู้จริง ๆ ว่า ในขณะนั้นไม่มีคิดแน่นอน ในขณะที่เสียงเท่านั้นปรากฏ เพื่อที่จะได้แยกรู้ว่า สภาพที่กำลังรู้เสียง มี ในขณะที่เสียงปรากฏ เป็นเพียงสภาพรู้เท่านั้นเอง แม้ว่าสภาพนามธรรมและรูปธรรมจะเกิดดับสลับกันไปเรื่อย ๆ โดยใครจะรู้หรือไม่รู้ตาม แต่เวลาใดที่สติเกิด ขณะนั้นจะมีการระลึกได้บ้างที่จะศึกษา เพิ่มความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมบ้างที่เป็นรูปธรรมบ้างตามความเป็นจริงที่ปรากฏ

และท่านผู้ที่บอกว่า เวลาที่สติของท่านเกิด ท่านก็เปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศล แต่ก็รู้ว่าในขณะนั้นยังเป็นตัวตน ยังไม่ใช่สภาพนามธรรมที่เปลี่ยน ท่านก็เล่าต่อไปว่า

เวลาที่ท่านมีเรื่องโกรธเคืองคนอื่น ท่านมักจะตั้งใจคิดเสียว่า แต่ละคนก็มีกรรมเป็นของตน ไม่สามารถที่จะแลกเปลี่ยนกรรมกันได้ แต่ทั้ง ๆ ที่คิดอย่างนั้น ท่านก็คิดอย่างประชด ๆ เป็นไปได้ไหม นี่ชีวิตจริง ๆ

การสะสมของสังขารขันธ์ คือ เจตสิก ๕๐ ดวง หรือ ๕๐ ประเภท ที่ไม่ใช่เวทนาขันธ์ และสัญญาขันธ์ ย่อมเกิดขึ้น และปรุงแต่งแต่ละขณะ เพราะการสะสมแต่ละขณะมีทั้งสะสมสภาพธรรมที่เป็นอกุศลธรรมบ้าง กุศลธรรมบ้าง เวลาที่ฟังธรรมก็เข้าใจว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และเวลาที่ใครทำผิด หรือกระทำการสิ่งที่เป็นอกุศลกรรม ไม่เชื่อฟัง ก็ต้องรับกรรมนั้นไปเอง แม้ว่าจะคิดขึ้นได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะปราศจากความไม่แค้นขึ้น เพราะแม้จะคิดอย่างนั้น ก็คิดอย่างประชด ๆ คือ ให้รับกรรมของแต่ละคนที่กระทำไป แต่ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ก็สามารถที่จะรู้ลักษณะของจิตของตน ในลักษณะสภาพที่เป็นกุศลว่าเป็นกุศล ในลักษณะสภาพที่เป็นอกุศลว่าเป็นอกุศล จึงจะละอกุศลธรรมได้

เคยมีไหม ท่านผู้อื่น ที่คิดประชด ๆ อย่างนี้ ซึ่งท่านผู้นั้นก็ทราบว่า ยังไม่ได้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมพอที่จะละความประชด ไม่อยากคิดอย่างประชด ๆ เลย อยากจะคิดอย่างผ่องใสจริง ๆ แหม่ขึ้นจริง ๆ ละคลายเยื่อใยความติดข้องจริง ๆ ในขณะนั้น แต่ก็รู้ว่า ไม่สามารถจะเป็นอย่างที่ต้องการได้ นอกจากจะอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมจริง ๆ เป็นรูปธรรมจริง ๆ และปัญญาที่รู้อย่างนี้จะทำให้เกิดความเมตตาจริง ๆ ผ่องใสจริง ๆ ปราศจากความไม่แค้นขึ้นได้จริง ๆ แต่ถ้าปัญญาไม่เกิดถึงขั้นที่จะละคลายกิเลสให้ยิ่งขึ้น ก็ไม่เห็นสภาพธรรมที่เกิดสลับกันตามปกติตามความเป็นจริงว่า ขณะใดที่กุศลเกิดขึ้นก็ยังมียอกุศลเกิดสืบต่อได้อย่างรวดเร็วในลักษณะต่าง ๆ ตามการสะสมของสังขารขันธ์ คือ เจตสิกต่าง ๆ ที่แต่ละท่านได้สะสมมา

สำหรับท่านพระลูกฐกฐกัทธิยะ ท่านเป็นพระภิกษุที่มีอดีตกรรมทำให้ในชาตินั้นท่านเป็นคนค่อม มีผิวพรรณทราวม ไม่น่าดู พวกพระภิกษุดูหมิ่นโดยมาก เพราะฉะนั้น ก็ไม่คิดว่าท่านจะเป็นผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์

สำหรับผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ทรงแสดงว่า ผู้นั้นย่อมไม่
เป็นผู้ที่โอ้อวด ไม่ใช่ผู้มีมารยา

อังคตตรณิกาย นวกนิบาต วิหารสูตรที่ ๒ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอนุปปทวิหารสมาบัติ ๙ ประการนี้
เธอทั้งหลายจงฟัง ... ฯลฯ

คือ การบรรลุรูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน
ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสนัญญายตนฌาน วิญญานัญญายตนฌาน
อาภิญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และสัญญาเวทิตนโรธ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปปทวิหารสมาบัติ ๙ ประการเป็นไฉน เรากล่าวว่า
กามทั้งหลายย่อมดับในที่ไหน และท่านเหล่านั้นดับกามทั้งหลายได้แล้ว ๆ อยู่ ในที่นั้น
ท่านเหล่านั้นไม่มีความหิว ดับแล้ว ข้ามได้แล้ว ถึงฝั่งแล้ว ด้วยองค์ฌานนั้นเป็นแน่
ผู้ใดพึงถามอย่างนี้ว่า กามทั้งหลายย่อมดับในที่ไหน และใครดับกามทั้งหลายได้
แล้ว ๆ อยู่ เราไม่รู้ผู้นี้ เราไม่เห็นผู้นี้ เธอทั้งหลายพึงตอบผู้นั้นอย่างนี้ว่า

ดูกร อาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย
บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ กามทั้งหลายย่อมดับใน
ปฐมฌานนี้ และท่านเหล่านั้นดับกามทั้งหลายได้แล้ว ๆ อยู่ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอไม่เป็น
ผู้โอ้อวด ไม่มีมารยาเป็นแน่ พึงชื่นชมยินดีภาสิตว่า ดีแล้ว ครั้นแล้วพึงนมัสการ
กระทำอัญชลีเข้าไปนุ่งใกล้ ๆ

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีใครถามว่า กามทั้งหลายย่อมดับในที่ไหน และใครดับ
กามทั้งหลายได้แล้ว เราไม่รู้ผู้นี้ เราไม่เห็นผู้นี้ จะตอบว่าเป็นคนนั้น หรือเป็นคนนี้
หรือว่าจะตอบว่าอย่างไร แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้งหลายพึงตอบผู้นั้น
อย่างนี้ว่า ดูกร อาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐมฌาน จะเป็นใครก็ได้ที่อบรมเจริญข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง จนกระทั่งสามารถที่จะ
บรรลุปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ซึ่งเป็นรูปฌาน ๔ หรือ

อากาสนัญญายตนฌาน วิญญานัญญายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน
เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ซึ่งเป็นอุปฌาน ๔ และสัญญาเวทิตินิโรธ
อันดับสุดท้ายของอนุปปวิหารสมาบัติ ท่านเหล่านั้นก็เป็นผู้ที่ดับกามได้แล้ว โดยที่ไม่
ต้องเอ่ยชื่อ หรือไม่ต้องบอกว่า ท่านผู้นี้ยังสำนึกนั้นท่านรู้แจ้งนิพพาน หรือว่าท่าน
บรรลุมานสมาบัติที่เป็นปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หรืออุปฌาน
ขั้นหนึ่งขั้นใด นั่นจึงจะเป็นผู้ที่ไม่ไฉ่ฉอด และไม่มีมารยา

๘๒๕

ณ. ผมสงสัย ปัจจัยการ ๑๒ ขึ้นต้นด้วย อวิชชา ปัจจัย สังขาร่า สังขารทั้งหลายเกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย อวิชชา คือ โมหเจตสิก สังขารมี ๓ คือ ปุณฺณภิกสังขาร อปุณฺณภิกสังขาร อเนญฺชาภิกสังขาร ถ้าอวิชชาเป็นปัจจัยให้ อปุณฺณภิกสังขาร ก็ไม่มีความสงสัย แต่ว่าอวิชชาเป็นปัจจัยให้แก่ปุณฺณภิกสังขารด้วย แก่อเนญฺชาภิกสังขารด้วย ก็หมายความว่า คนที่ทำบุญก็เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย คนที่ทำมานจนกระทั่งถึงปัญจมนก็มีอวิชชาเป็นปัจจัย จนกระทั่งถึงอรุณมานทั้งหมดก็มีอวิชชาเป็นปัจจัย เหตุกับผลคล้าย ๆ กันว่าไม่ตรงกัน อวิชชาเป็นของเผ็ดร้อน เป็นของหยาบคาย ผลก็คือเผ็ดร้อนเหมือนกัน แต่ถ้าใครทำบุญ ก็ต้องได้ผลเป็นสุข ถ้าใครทำมานแล้วไปเกิดในพรหมโลก ก็จะมีผลเป็นสุข เมื่อเป็นอย่างนี้รู้สึกว่ เหตุกับผลคล้าย ๆ กันจะไม่ตรงกัน ขออาจารย์ช่วยอธิบาย

สุ. ขออธิบายตาม **อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต นิพพานสูตร ข้อ ๒๓๘** เพราะยากเหลือเกินที่ใครจะเห็นว่า ฌานไม่เป็นสุข ต้องคนที่ดับอวิชชาแล้วจึงจะเห็นว่า แม้ฌานจิตก็ยังเป็นทุกข์ เพราะเกิดขึ้นและดับไป ถ้าตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป แม้กาม คือ การได้รูป ได้เสียง ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสที่ดี ก็เข้าใจว่าเป็นสุข เพราะว่ามี ความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรสที่น่าพอใจ เมื่อได้รับสิ่งที่น่าพอใจ ก็ยอมเข้าใจว่าเป็นสุข ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ ฉะนั้น เวลาที่ฌานจิตเกิด ก็ยอมมีความพอใจว่าเป็นสุข ตราบที่ยังไม่เห็นว่ ฌานจิตนั้นไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป

อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต นิพพานสูตร ข้อ ๒๓๘ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรกล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า
ดูกร อาวุโสทั้งหลาย นิพพานนี้เป็นสุข

วันนี้มีใครพูดอย่างนี้บ้างหรือยัง หรือว่าอาหารนี้อร่อยจริง รูปก็ดี เสียงก็ดี เวลาที่ได้มาแล้วก็เป็นสุข แต่ว่าท่านพระสารีบุตรไม่ได้กล่าวอย่างนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับพระภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร อาวุโสทั้งหลาย นิพพานนี้เป็นสุข ดูกร อาวุโสทั้งหลาย นิพพานนี้เป็นสุข

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกร อาวุโสสารีบุตร นิพพานนี้ไม่มีเวทนา จะเป็นสุขได้อย่างไร ฯ

ท่านผู้ฟังคงจะได้ยินข้อโต้แย้งในเรื่องนี้ ในเรื่องของความสุข ที่หลายท่านคิดว่าเมื่อไม่มีเวทนาเกิดขึ้นย่อมจะเป็นสุขไม่ได้ เพราะทุกท่านรู้จักความสุขเฉพาะเวลาที่สุขเวทนาเกิดขึ้น ถ้าสุขเวทนาหรือว่าเวทนาไม่เกิดเลยจะเป็นสุขได้อย่างไร เมื่อยังไม่ประจักษ์ในลักษณะนั้น ก็ย่อมไม่เห็นว่าเป็นสุขอย่างยิ่ง

ได้ยินเสียง กับไม่ได้ยินเสียง อย่างไหนจะเป็นสุขกว่ากัน ถึงจะได้ยินเสียง เสียงนั้นก็ไม่ใช่ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และก็ได้ยินอีก และไม่หมดด้วย เสียงนั้นก็เกิดขึ้นอีก และก็ดับไปอีก วนเวียนที่จะต้องได้ยินเสียงซึ่งเกิดดับอยู่เรื่อย ๆ แต่ถ้าไม่ต้องได้ยินเสียงเลย ไม่มีการเกิดดับของเสียงปรากฏให้น่ารำคาญ ก็ย่อมจะเป็นสุข เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ว่า การที่จะไม่ต้องรู้สิ่งที่เกิดดับย่อมเป็นสุขกว่า ก็ต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งในลักษณะของนิพพาน ถ้าผู้ใดยังไม่ได้รู้แจ้งในลักษณะของนิพพาน เช่น ท่านพระอุทายี ท่านก็กล่าวกับท่านพระสารีบุตรว่า ดูกร อาวุโสสารีบุตร นิพพานนี้ไม่มีเวทนา จะเป็นสุขได้อย่างไร ฯ

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ดูกร อาวุโส นิพพานนี้ไม่มีเวทนา นั้นแหละเป็นสุข ดูกร อาวุโส กามคุณ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด เสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู ฯลฯ กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ฯลฯ รสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ฯลฯ โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย

อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนด กามคุณ ๕ ประการนี้แล ดูกร อาวุโส สุขโสมนัสย่อมเกิดขึ้น เพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้ นี่เรียกว่ากามสุข ฯ

ดูกร อาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม (กาม คือ ความยินดีพอใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) ฯลฯ บรรลุปฐมฌานอยู่ ถ้าเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วย วิหารธรรมข้อนี้ สัญญามนสิการอันสหระคตด้วยกามย่อมฟุ้งซ่าน ข้อนั้นเป็นอาพาธ ของเธอ เปรียบเหมือนความทุกข์พึงเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีความสุข เพียงเพื่อเบียดเบียน ฉันทใด สัญญามนสิการอันสหระคตด้วยกามเหล่านั้น ย่อมฟุ้งซ่านแก่ภิกษุนั้น ข้อนั้น เป็นอาพาธของเธอ ฉันทนั้นเหมือนกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกอาพาธนั้นว่า เป็นทุกข์ ดูกร อาวุโส นิพพานเป็นสุขอย่างไร ท่านจะพึงทราบได้โดยปริยายดังนี้ ฯ

คนที่ยังไม่ได้บรรลุฌานจิต คือ ความสงบที่มั่นคงขั้นอัปปนาสมาธิ จะไม่เห็น ว่า กามสุขนั้นเป็นดังโรค เป็นดังอาพาธ เป็นทุกข์ เพราะมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ มีความเพลิดเพลิน ไม่มีความคิดที่จะละ แต่สำหรับผู้ที่จะเห็นโทษจริง ๆ และอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งจิตสงบมั่นคงเป็น อัปปนาสมาธิถึงขั้นปฐมฌาน บุคคลนั้นจะทราบได้ว่า เพียงสัญญา คือ ความจำ ที่มนสิการอันสหระคตด้วยกาม เพียงความจำ สัญญา ที่เคยเห็น เคยได้ยินสิ่งต่าง ๆ และจำในสภาพอาการที่เป็นสุขของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเหล่านั้น ก็เบียดเบียนความสุขของฌานจิต เพราะทำให้จิตไม่สงบมั่นคง เพราะฉะนั้น จะเห็น ได้ว่า ที่กำลังเป็นสุขอยู่ในขณะนี้ เป็นกามสุข แต่ถ้าบุคคลใดสามารถที่จะละกามสุข และอบรมความสงบที่มั่นคงจนถึงปฐมฌานจะรู้ได้ทันทีว่า สัญญา ความจำ ในความสุขในกามนั้น ที่ฟุ้งซ่านเกิดขึ้นนั้น ข้อนั้นเป็นอาพาธ เป็นโรค ซึ่งเกิดขึ้น เบียดเบียนความสุขในฌานจิต โดยที่แต่ก่อนไม่เคยรู้เลยว่า เป็นทุกข์ หรือเป็นโรค เป็นดังอาพาธซึ่งเกิดขึ้นเบียดเบียน

เวลาที่ท่านผู้ฟังมีความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ไปเที่ยวที่ ต่าง ๆ ก็สนุกดี ได้รับประทานอาหารรสต่าง ๆ ก็อร่อยดี ยังไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์ หรือ

เป็นโทษเลย ใช้ไหม ต่อเมื่อใดที่มีความสงบเกิดขึ้น พ้นจากความพอใจยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แม้เพียงสัญญา การจดจำ ระลึกถึงกามสุข ขณะนั้นก็ เบียดเบียนความสงบที่มั่นคงแล้ว ซึ่งในขณะนั้นจึงจะเห็นว่าเป็นทุกข์ แต่ในขณะที่ยัง เพลิดเพลินยินดีพอใจอยู่ ไม่เห็นแน่ว่าเป็นทุกข์ มีแต่จะต้องการให้มากที่สุดเท่าที่จะ มากได้ เท่าไร ๆ ก็ไม่พอ

ข้อความต่อไป ท่านพระสารีบุตรกล่าวถึงผู้ที่บรรลุทุติยฌาน เพราะวิตก วิचारสงบไป

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า สำหรับผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งจิตตั้งมั่น เป็นอุปนาสมาริขึ้นปฐมฌาน ผู้นั้นจะต้องรู้ชัดในลักษณะขององค์ฌานที่ปรากฏ คือ ลักษณะของวิตกซึ่งต่างกับวิचार ลักษณะของปิติซึ่งต่างกับสุข ซึ่งต่างกับเอกัคคตา และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

ในขณะนี้ ทันทีที่จักขุวิญญาณ คือ การเห็น ดับไป วิตกเจตสิก วิचारเจตสิก ก็เกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตาทันที เรื่อย ๆ ทุกขณะ ซึ่งผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญความ สงบที่มั่นคง ย่อมไม่สามารถที่จะเห็นความต่างกัน ลักษณะของวิตกเจตสิกและ วิचारเจตสิก ปิติเจตสิกและสุขเวทนาเจตสิก และเอกัคคตาเจตสิก เพราะฉะนั้น ก็ย่อมไม่เห็นโทษของวิตกวิचारว่า ถ้าทราบใดที่วิตกเจตสิกยังมีปัจจัยที่จะเกิด ก็ย่อมมี ปัจจัยที่จะทำให้วิตกเจตสิกนั้นตรึงระลึกถึงกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ถ้าทราบใดที่วิตกวิचारเจตสิกยังเกิดอยู่ในปฐมฌาน ยังไม่ถือว่า เป็นความสงบ ที่มั่นคง เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษของวิตกวิचारเจตสิก ก็อบรมความสงบให้มั่นคงขึ้น โดยระลึกถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตเป็นอุปนาสมาริโดยปราศจากวิตกและวิचारเจตสิก

เพราะฉะนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญ รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ด้วยปัญญาจริง ๆ ซึ่งความรู้ขั้นสมถภาวนาเป็นความรู้ที่ละเอียด และเป็นความรู้ขั้นสูง ต่างกับวิปัสสนาภาวนาตรงที่ไม่ได้ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า ไม่ใช่ สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะแม้วิตกจะปรากฏ ก็ยังเป็นเรา ยังไม่ใช่เพียง นามธรรมชนิดหนึ่งที่ปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และถึงแม้

วิจารณ์ หรือปิติ หรือสุขเวทนา หรือเอกัคคตาจะปรากฏ ก็ยังไม่เห็นความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลของวิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา แต่เป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ ว่า วิตกเจตสิก สภาพของการตรึก สภาพของวิตกเจตสิกนั้น ไม่ใช่วิจารณ์ ไม่ใช่ปิติ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่เอกัคคตา จึงเห็นโทษขององค์ของฌานแต่ละชั้นว่า ตราบใดที่ยังมีองค์ฌาน ชั้นต้นอยู่ย่อมเป็นทุกข์ เป็นอาพาธ ย่อมเบียดเบียนผู้ที่กำลังสงบนั้นให้เป็นทุกข์ได้ดุจโรคภัย

ข้อความต่อไป ท่านพระสารีบุตรกล่าวถึงภิกษุผู้บรรลุตติยฌานว่า **สัญญา มนสิการอันสรวดด้วยปิตีย่อมฟุ้งซ่าน** ข้อนี้เป็นอาพาธของเธอ ถึงแม้ว่าจะบรรลุถึง ฌานจิตขั้นที่ ๓ คือ ตติยฌาน แต่ก็ยังจำได้ มีสัญญา ความจำ ในความสุขที่ประกอบด้วยปิติ เพราะฉะนั้น ก็ยังเห็นว่า ปิตินั้นเป็นดังโรค เป็นดังความทุกข์ เบียดเบียนผู้ที่มีความสุขในขณะนั้น ไม่ให้มีความสุขความสงบนั้นตั้งมั่น

ต่อไปท่านพระสารีบุตรกล่าวถึงภิกษุผู้บรรลุจตุตถฌาน คือ ถึงแม้ว่าจะละสุขเวทนาแล้ว มีแต่อุเบกขาเวทนาและเอกัคคตาก็จริง แต่เมื่อยังมีสัญญา ความจำ ในสุขนั้นเกิดขึ้น ความจำในสุขเวทนานั้นก็เป็นดังโรค เป็นดังอาพาธ เป็นความทุกข์ของผู้ที่บรรลุจตุตถฌาน

ต่อไปเป็นฌานที่สงบยิ่งขึ้น คือ ถึงขั้นอรูปรฌาน

อรูปรฌานขั้นที่ ๑ อากาสนัญญายตนฌาน ระลึกถึงอากาศที่ไม่มีที่สุด

อรูปรฌานขั้นที่ ๒ วิญญูญายตนฌาน คือ การที่มีวิญญูญาณที่ไม่มีที่สุด เป็นอารมณ์

อรูปรฌานขั้นที่ ๓ อากิญจัญญายตนฌาน มีสัญญา ความจำ ในสภาพที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์

จากนั้นท่านพระสารีบุตรก็กล่าวถึงภิกษุผู้บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ซึ่งเป็นอรูปรฌานขั้นที่ ๔ และแม้อย่างนั้น สัญญา ความจำ ที่จะมนสิการ คือ พิจารณาถึงสภาพของอากิญจัญญายตนฌาน ก็ย่อมเกิดขึ้นเป็นความฟุ้งซ่าน เป็น

อาพาธ เปรียบเหมือนทุกข์ที่เกิดขึ้นเบียดเบียนผู้ที่มีความสุขอยู่ ซึ่งท่านพระสารีบุตรกล่าวว่

... ข้อนั้นเป็นอาพาธของเธอ ฉะนั้นเหมือนกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกอาพาธนั้นว่า เป็นความทุกข์ ดูกร อาวุโส นิพพานเป็นสุขอย่างไร ท่านพึงทราบได้โดยปริยายแม้นี้ ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุนิพพานเวทิตนโรธ เพราะล่วงแนวสัญญา-นาสัญญายตนฉานโดยประการทั้งปวง อาสวะทั้งหลายของเธอสิ้นรอบแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา ดูกร อาวุโส นิพพานเป็นสุขอย่างไร ท่านพึงทราบได้โดยปริยายแม้นี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๓

ยังสงสัยไหม เพราะฉะนั้น นิพพานเท่านั้นที่เป็นสุข อย่างอื่นจะเป็นสุขไม่ได้ เพราะเป็นสภาพธรรมที่เกิดดับอยู่เสมอไม่มีวันจบ ถึงแม้ว่าจะบรรลุนานสั้นต่าง ๆ แล้ว ก็ยังไม่ใช่สุข

สำหรับผู้ที่ไม่ได้บรรลุนานจิต ไม่ได้อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งมั่นคงถึงขั้นอัปปนาสมาธิ จะเห็นว่าสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นทุกข์ได้ไหม หรือว่าไม่ได้ จะต้องไปอบรมเจริญความสงบเป็นฉานจิตเป็นขั้น ๆ เสียก่อน ไม่จำเป็น เพราะสังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยปรุงแต่ง ซึ่งปัญญาที่รู้ลักษณะที่เกิดดับของสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรม ย่อมเห็นทุกข์ เพราะ สพุเพสงฺขารธา อนิจฺจา สพุเพสงฺขารธา ทุกฺขา สภาพของสังขารธรรมทั้งหลายที่เกิดดับนั้นเป็นทุกข์

ถ้าเป็นปัญญาที่รู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดดับจริง ๆ จะเห็นได้ทันทีว่าเป็นทุกข์ เพราะไม่รู้จักจบสิ้น ยับยั้งการเกิดขึ้นของสังขารธรรมก็ไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไป จะไม่ให้ดับไปก็ไม่ได้ จะไม่ให้เกิดขึ้นก็ไม่ได้ สภาพธรรมเมื่อมีเหตุปัจจัยก็ย่อมเกิดขึ้นและดับไปอยู่เรื่อย ๆ ถ้าปัญญาจะเกิด จะต้องเห็นทุกข์ในขณะนี้ พร้อมสติและสัมปชัญญะ

สำหรับเรื่องนิพพานเท่านั้นที่เป็นสุข ถ้าท่านผู้ฟังไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ย่อมไม่สามารถที่จะเข้าใจในอรรถ ความหมายของนิพพานว่าเป็นสุขได้เลย เพราะไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะสภาพของสังขารธรรมที่เกิดดับ

แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็ยังไม่หมดความสงสัยในสภาพที่เป็นสุขของนิพพาน ซึ่งใน **ขุททกนิกาย อุทาน กาฬิโคธากัถยสูตร** ข้อ ๖๔ และ ข้อ ๖๕ มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวัน ก็สมัยนั้นแล ท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีพระนามว่ากาฬิโคธา อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ได้เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ

ภิกษุเป็นอันมากได้ฟังท่านพระภัททิยะพระโอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ครั้นแล้วภิกษุเหล่านั้นได้พากันปริวิตกว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านพระภัททิยะไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ต้องสงสัย ท่านอยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี คงหวนระลึกถึงความสุขในราชสมบัติเมื่อเป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน จึงได้เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ

ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคม แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสั่งภิกษุรูปหนึ่งว่า

ดูกร ภิกษุ เธอจงไปเรียกพระภัททิยะมาตามคำของเราว่า ภัททิยะผู้มีอายุ พระศาสดาตรัสสั่งให้หาท่าน

ซึ่งภิกษุรูปนั้นก็ทูลรับพระผู้มีพระภาค ได้ไปหาท่านพระภัททิยะ และกล่าวกะท่านว่า พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน

ท่านพระภัททิยะรับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระภททิยะว่า

ดูกร ภททิยะ ได้ยินว่า ท่านอยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี
เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ดังนี้ จริงหรือ

ท่านพระภททิยะทูลรับว่า

จริงพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภททิยะ ท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า อยู่ในป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี
อยู่เรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ท่านพระภททิยะกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์ในกาลก่อน เสวยสุขใน
ราชสมบัติอยู่ ได้มีการรักษาอันพวกราชบุรุษจัดแจงดีแล้ว ทั้งภายในพระราชวัง
ทั้งภายนอกพระราชวัง ทั้งภายในพระนคร ทั้งภายนอกพระนคร ทั้งภายในชนบท
ทั้งภายนอกชนบท ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นแล เป็นผู้อันราชบุรุษรักษา
แล้ว คุ้มครองแล้วอย่างนี้ ยังเป็นผู้กลัว หวาดเสียว ระแวง สะดุ้งอยู่ แต่บัดนี้
ข้าพระองค์ผู้เดียว อยู่ป่าก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว
ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง มีความขวนขวายน้อย มีชนตก เป็นไปอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้
มีใจดุจเนื้ออยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์นี้แล อยู่ในป่า
ก็ดี อยู่โคนไม้ก็ดี อยู่เรือนว่างก็ดี จึงได้เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า สุขหนอ สุขหนอ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ได้ทรงเปล่งอุทานนี้ใน
เวลานั้นว่า

ความกำเริบ (ความโกรธ) ย่อมไม่มีภายในพระอริยบุคคลผู้ก้าวล่วงความเจริญ
และความเสื่อมมีประการอย่างนั้น เทวดาทั้งหลายย่อมไม่สามารถเพื่อจะเห็น
พระอริยบุคคลนั้น ผู้ปราศจากภัย มีความสุข ไม่มีความโศก ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ มุจลินทวรรคที่ ๒

สุขจริง ๆ ใหม่นั้น กับอย่างนี้ สุขจริง ๆ หรือเปล่า

๘๒๖

ถ. ขอเรียนตามตรง ผมยังมองไม่เห็นว่าคุณนิพพานนั้นจะสุขอย่างไร แต่ที่มีศรัทธาศึกษาธรรม รู้อย่างเดียวว่า ถ้ากิเลสลดลง รู้สึกว่าจะมีความสุข และคนไหนที่มีกิเลสน้อยจะเป็นคนที่น่ารักที่สุด น่าคบที่สุด ผมมีความรู้เท่านี้ แต่ขั้นพระนิพพานยังคิดไม่ออกว่า จะมีความสุขลึกซึ้งขนาดไหน

ส. เป็นความจริง จนกว่าจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป จึงจะเห็นว่า สภาพธรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นทุกข์ แต่สภาพธรรมที่ตรงกันข้าม คือ สภาพธรรมที่ไม่เกิดดับ เป็นสุขจริง ๆ

ตราบใดที่สภาพธรรมในขณะนี้กำลังเกิดดับอยู่ แต่ไม่ประจักษ์ในความเกิดดับ ย่อมยังไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ และย่อมยังไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบได้ว่า นิพพานซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นสุขได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อน ปัญญาจึงจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น และเป็นปัญญาของท่านผู้ฟังเอง ที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับกับท่าน ซึ่งปัญญานั้นจะเป็นปัญญาที่รู้จริงเหมือนกันหมด คือ รู้สภาพธรรมที่เกิดปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ สามารถที่จะรู้สัจจะ หรือสัจธรรม ความจริงของสภาพธรรมแต่ละขณะได้

ก่อนที่สติจะเกิด เป็นโลกของสมมติสัจจะ คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ พิจารณาตรึกตรองในเหตุในผลของเรื่องราวต่าง ๆ ดูเสมือนว่าเรื่องราวต่าง ๆ นั้นเป็นจริง แต่ถึงแม้ว่าจะเป็นจริง คือ ไม่ผิด ไม่คลาดเคลื่อนโดยสมมติ ก็เป็นความจริงของสมมติเท่านั้นเอง ไม่ใช่เป็นความจริงที่เป็นปรมาตถ์ ถ้าไม่ได้อบรมเจริญสติปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกันทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่เข้าใจในสมมติสัจจะกับปรมาตถ์สัจจะอยู่นั่นเอง

แต่เวลาที่สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม จะรู้ความต่างกันของ
ปรมาตถธรรม คือ สภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ปรากฏให้รู้ ทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ว่าต่างกับเรื่องราวที่คิดนึก

ทุกคนคิด ไม่ใช่ไม่คิด ท่านพระสารีบุตรคิด ท่านพระภททียะคิด พระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าคิด ไม่ใช่ว่าความคิดไม่ใช่ของจริง สภาพจิตที่คิดมีจริง แต่ว่าท่าน
เหล่านั้นรู้ความต่างกันของปรมาตถสัจจะกับสมมติสัจจะว่า สมมติสัจจะเป็นความจริง
ในเรื่องที่คิด แต่ไม่ใช่ปรมาตถสัจจะซึ่งเป็นความจริงที่มีลักษณะปรากฏทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ทุกท่านคงเคยดูหนัง ดูละคร อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ มีเรื่องราวใช้ใหม่
ในหนัง ในละคร ในหนังสือ ในโทรทัศน์ จริงหรือเปล่า ลองคิดดู มีบุคคลต่าง ๆ
ในโทรทัศน์ ในหนังสือ ในละคร ในหนัง ในความคิดของท่านคนเหล่านั้นเป็นบุคคล
จริง ๆ หรือเปล่า ชื่อนั้นจริง ๆ หรือเปล่า และคนหนึ่งที่ชื่ออีกอย่างหนึ่งจริง ๆ หรือเปล่า
ในหนังมีหลายคน มีชื่อต่าง ๆ คนนี้ก็ชื่ออย่างนี้ คนนั้นก็ชื่ออย่างนั้น แต่จริงหรือเปล่า
เพราะฉะนั้น เทียบเคียงได้กับการที่จะเข้าใจสมมติสัจจะกับปรมาตถสัจจะว่า ต่างกัน

สมมติสัจจะ ปรมาตถสัจจะ อะไรมี อะไรไม่มี ถ้าจะพูดถึงหนัง ละคร หรือว่า
หนังสือที่อ่าน ก็ยังไกลไป เพราะขณะนี้ทุกท่านกำลังนั่งอยู่ที่นี่ เปลี่ยนมาเดี๋ยวนี้เลย
เดี๋ยวนี้กำลังนั่งอยู่ที่นี่ คนนี้ชื่อนั้น คนนั้นชื่อนี้ จริงหรือเปล่า จริง หรือไม่จริง

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ถึงแม้ท่าน
พระสารีบุตร ท่านพระภททียะ ท่านก็คิดถึงท่านพระมหาโมคคัลลานะ คิดถึงท่าน
พระมหากัสสปะ ความคิดมี และท่านรู้ด้วยว่า ในขณะที่นั้นสภาพจริง ๆ คือ
ปรมาตถสัจจะที่คิด แต่ว่าเรื่องที่คิด เช่น ระลึกถึงท่านพระสารีบุตร หรือว่าระลึกถึง
ท่านพระมหาโมคคัลลานะ หรือว่าระลึกถึงท่านพระอานนท์ ในขณะที่นั้นท่านรู้ว่า
เป็นสมมติสัจจะ เพราะฉะนั้น การที่จะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ปัญญา
ต้องรู้ทั่วจริง ๆ หหมดความสงสัยในลักษณะของสภาพธรรม ไม่ว่าจะเป็นในหนังสือ
ในหนัง ในละคร หรือขณะที่กำลังเห็น หรือขณะที่กำลังตรึกนึกถึงบุคคลต่าง ๆ ก็รู้ว่า

สมมติสัจจะเป็นอย่างไร ปรมัตถสัจจะเป็นอย่างไร จึงจะเห็นความไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลในขณะนั้นได้

ถ้ายังไม่รู้ความจริง จะเอาตัวตนออกได้อย่างไร ในขณะที่กำลังดูหนัง ดูละคร อ่านหนังสือ เห็นคน พบปะเพื่อนฝูงต่าง ๆ เพราะฉะนั้น แม้ขณะที่กำลังดูละคร ดูโทรทัศน์ หรืออ่านหนังสือ ปัญญาสามารถจะรู้ความจริงได้ เพราะในขณะนั้นมี ปรมัตถสัจจะ และสมมติสัจจะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ต่างกัน

ขณะที่หลงลืมสติ ไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและ รูปธรรม แต่เวลาที่รู้ลักษณะของนามธรรมที่เป็นปรมัตถธรรม ย่อมรู้ว่าสมมติสัจจะ ไม่ใช่ปรมัตถสัจจะ เพราะฉะนั้น การคิดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยซึ่งปัญญา จะต้องรู้จนละการยึดถือสภาพที่คิดว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน ยากที่จุดนี้ แม้ว่าสติเกิดขึ้นระลึกรู้ หรือน้อมไป ศึกษา น้อมไปสู่ปรมัตถ์นี้ ระลึกที่ไรสมมติสัจจะขึ้นมาแทนทุกที่ ระลึกที่ไรสมมติสัจจะ ปรากฏทางใจเข้ามาคั่น คือ ตัวตนเข้ามาคั่นตลอดเวลาที่สติเกิด ซึ่งขณะนั้นก็รู้ เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ที่สุด บางครั้งก็รู้บ้าง แต่เจริญสติทุกครั้งแทบจะมีตัวตนแทรกอยู่ ตลอดเวลา

ส. ดีที่รู้ และที่ว่าเป็นตัวตนนั้น คือ สักกายทิฏฐิ การที่เห็นผิดในสภาพ ธรรมที่ปรากฏ

ถ. รู้สึกว่า เป็นปกติที่รวดเร็วเหลือเกิน เป็นปกติของเรา สติของเรา บางครั้งก็เป็นปรมัตถ์ แต่ส่วนใหญ่เป็นตัวตนมากกว่า

ส. ขออนุโมทนาที่รู้ เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมไป ซึ่งการอบรมเจริญ ปัญญา ต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อยังมีการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตนอยู่ ก็รู้ตามความเป็นจริงเพื่อที่จะได้อบรมเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้น ปัญญา จะต้องเพิ่มขึ้น จะไม่ใช่ปัญญาที่เพียงเกิดพร้อมสติและกัมเพ็งจะเริ่มน้อมไปที่จะรู้ ว่า ลักษณะนี้เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ปัญญาจริง ๆ จะต้องเจริญขึ้นอีกมาก การที่จะละ

การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ต้องรู้ได้ไม่ว่าในขณะไหน จึงจะเป็นปัญญาที่สามารถจะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

ถ้ายังกลัว ยังขาด ยังไม่อาจหาญว่าสิ่งที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมไม่ว่าขณะใด ขณะนั้นให้ทราบว่า ไม่ใช่ปัญญา และไม่ใช่เป็นการอบรมเจริญปัญญาด้วย เพราะไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ปกติธรรมดาอย่างนี้ และปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ไม่ต้องไปคิดว่าเมื่อไร ซึ่งแต่ละขณะที่สติเกิด เป็นโอกาสที่ปัญญาจะเจริญ แต่ขณะที่หลงลืมสติ ขณะนั้นอวิชชาไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้

ถ. การแสดงความเคารพนอบน้อมต่อผู้ที่ควรเคารพ เป็นกุศลใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. ก่อนที่จะเคารพต่อผู้ที่ควรเคารพนั้น ก็มีการพิจารณาว่า ท่านผู้นั้นเป็นผู้ที่ควรเคารพจริง โดยความเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง และต้องเป็นผู้ที่มีอุปการะมาก มีความรู้มาก อะไรอย่างนี้ การคิดอย่างนี้จะเป็นลักษณะของมานะที่เห็นว่าตัวเองด้อยกว่าเขาไหม คือ ถ้าเป็นมานะ ก็จะเป็นการแสดงความเคารพที่เป็นไปด้วยอกุศล ฉะนั้น อยากให้อาจารย์อธิบายว่า การแสดงความเคารพที่เป็นไปด้วยกุศล หรืออกุศล แตกต่างกันอย่างไรร

ส. จิตเป็นสภาพที่ละเอียดมาก ถ้าสติไม่เกิด ยากที่จะรู้การเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็วของกุศลและอกุศลได้ แต่ว่าผู้ที่สังเกตจิตของตัวเองบ่อย ๆ ก็พอจะทราบได้มากกว่าคนอื่นแน่นอนว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล

การแสดงความเคารพ บางครั้งบางท่านอาจจะพิจารณานานว่า จะเคารพดีหรือไม่เคารพดี ซึ่งอาจจะช้าเกินไป แต่ถ้าคิดถึงว่า การเคารพสามารถที่จะเคารพในชาติ คือ ในกำเนิดที่สูง หรือว่าในวัย ในอายุที่ผู้นั้นเป็นผู้ที่สูงด้วยอายุ หรือว่าในคุณธรรม ในความรู้ ในความสามารถก็ได้ และแม้ว่าจะเป็นการแสดงความเคารพตามมารยาท แต่ถ้ากระทำด้วยจิตอ่อนโยน อ่อนน้อม ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะของมานะ ความหยาบกระด้าง สภาพที่สำคัญตน ถือตน คิดถึงตัวเองในขณะนั้นที่ไม่ได้

เป็นอย่างนั้น ก็เป็นกุศลได้ คือ ลักษณะของจิตที่อ่อนโยน ที่นอบน้อม ย่อมเป็นกุศล ไม่ว่าจะเป็นไปในการเคารพผู้ที่สูงกว่าด้วยวัย หรืออาจเสมอกันก็ได้ แต่กระทำไปด้วยจิตที่อ่อนโยน อ่อนน้อม ขณะนั้นก็เป็นกุศล

จิตเป็นสภาพที่มีจริง เกิดขึ้น และสามารถที่จะระลึกได้ตามความเป็นจริงในลักษณะที่เป็นกุศล หรือว่าในลักษณะที่เป็นอกุศล แม้แต่การแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ถ้ายังไม่ได้สังเกต ไม่ได้พิจารณา ก็ควรที่จะเริ่มพิจารณาได้ว่า ขณะนั้นกระทำด้วยความสงบ ด้วยความนอบน้อมที่เป็นกุศลจริง ๆ หรือว่าเพียงแต่จะกระทำให้เสร็จตามภาระ หรือว่าตามกิจวัตรเท่านั้น หรือว่าบางท่านอาจจะรีบเร่ง มีธุระทำไปก็คิดถึงเรื่องอื่นไป แทนที่จะคิดนึกด้วยความนอบน้อมเป็นความสงบ เป็นกุศลที่อ่อนน้อมจริง ๆ

ถ้าท่านผู้ใดสังเกตเห็นความนอบน้อมของจิตของท่านในขณะที่แสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ต่อ ๆ ไปจะระลึกได้จริง ๆ ว่า ความนอบน้อมนั้น ยิ่งนอบน้อม ยิ่งเป็นกุศล และยิ่งสงบขึ้น เพราะฉะนั้น ต้องเริ่มสังเกตพิจารณาจิตในขณะนั้นด้วย

ถ. ผมบางที่อ่านธรรม ศึกษา และกัมมิง เกิดจิตที่เลื่อมใสเพราะเข้าใจในความกรุณาของพระพุทธเจ้า ความบริสุทธิ์ของพระองค์ หรือของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตรงจนกระทั่งบรรลุ เมื่อเกิดความเข้าใจแล้ว ใจก็นอบน้อมจริง ๆ อ่อนน้อมจริง ๆ แต่ปัจจุบันนี้ เวลาไปที่วัดเห็นพระสงฆ์อนุโมทนาทักกัน บางทีก็เล่นหมากรุกกัน เสกน้ำมันต์บ้าง หมอดศรัทธาที่จะไหว้ ใส่บาตรพระก็มีการแย่งกัน ...

สุ. ขอบพระทานโทษ เห็นอกุศลจิตของคนอื่นชัด แต่จิตของตัวเองในขณะนั้นเป็นอะไร เห็นหรือยัง ทำไมลืมจิตของตัวเอง จิตของคนอื่นกับจิตของตนเอง อะไรสำคัญกว่า ถ้าจิตของตนเองสำคัญกว่า ทำไมให้บุคคลอื่นมาเป็นปัจจัยให้อกุศลจิตของตนเองเกิด

ถ. อ่อนน้อมไม่ลง

สุ. ถ้าอ่อนน้อมไม่ลง จิตของใครเป็นอกุศล จิตของคนอื่นทำอะไรไม่ได้ ไม่สำคัญ สำคัญที่จิตของตัวเอง

ถ. ดูแล้วหมดศรัทธาที่จะไหว้

ส. อกุศลเท่าไรแล้ว อกุศลของตัวเอง อย่าลืม

ถ. แต่เขาเป็นพระสงฆ์องค์เจ้า

ส. ไม่ต้องโทษคนอื่น ระวังจิตของตัวเอง มีทางใดที่กุศลจิตจะเกิด เกิดได้ในขณะนั้น เมตตาได้ไหม กรุณาได้ไหม มุทิตาได้ไหม อุเบกขาได้ไหม ทำกรรมอย่างใดก็ได้รับกรรมอย่างนั้น

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด ไม่มีคำใดที่จะให้อกุศลจิตเจริญ ทรงปิดกั้นทุกทางที่จะไม่ให้กุศลแม้เพียงเล็กน้อยเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่บูชาพระคุณของพระองค์ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามต้องอย่าลืมนึกว่า อย่าให้อกุศลจิตของตนเกิดขึ้นโดยอ้างบุคคลอื่นว่าทำให้อกุศลเกิด อบรมเจริญกุศลได้ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ถ. มีสหายธรรมผู้หนึ่ง ท่านมีความสงสัยที่อาจารย์กล่าวว่า สภาพธรรมทั้งหลายที่มาประชุมกันไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ โดยเฉพาะที่ว่า จิตสั่งไม่ได้ ท่านผู้นั้นมีความสงสัยว่า ถ้าจะใช้ให้เด็กไปหยิบน้ำมา โดยกล่าวว่า หนูไปหยิบน้ำมาให้แก้วหนึ่ง อย่างนี้ไม่ใช่จิตสั่งหรือ

ส. สั่งอะไร ในขณะนั้น

ถ. สั่งเด็กให้ไปหยิบน้ำ

ส. ขอประทานโทษ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด จะต้องทราบว่า จิตอะไรสั่งรูปอะไร ในขณะไหน

ถ. ขณะนั้นมีความต้องการน้ำ ก็สั่งให้เด็กไปหยิบน้ำ

ส. ขณะที่มีความต้องการน้ำ จึงใช้ให้เด็กไปหยิบน้ำ ขอทราบว่า ขณะนั้นจิตอะไรสั่งรูปอะไร ต้องเป็นขณะๆ เพราะนามธรรมและรูปธรรมเกิดดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น รูปใดเกิดเพราะจิตใดขณะใด ต้องชัดเจนด้วยว่า ในขณะที่เกิดความต้องการขึ้น ขณะนั้นสั่งอะไรหรือยัง ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจึงจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ตรงตามความเป็นจริง

ธรรมเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ พิจารณาได้ เพราะธรรมแต่ละอย่างมีลักษณะตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ ในขณะนั้น

เวลาที่ท่านผู้ฟังใช้คำว่า สั่ง โดยทั่วไปท่านนึกอย่างไร หรือเข้าใจว่าอย่างไร เวลาที่ใช้คำว่า สั่ง

ขณะนี้ทุกท่านมีรูป กำลังนั่งอยู่ มีจิต และขณะที่มีจิต ก็มีจิตตชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะจิต ในขณะนี้ใครกำลังสั่งอะไรบ้างหรือเปล่า

ในขณะที่กำลังนั่งอยู่เดี๋ยวนี้ มีรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม มีรูปซึ่งเกิดเพราะจิต มีรูปซึ่งเกิดเพราะอตุ มีรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร โดยที่ใครไม่สามารถจะยับยั้งได้เลย ในเมื่อมีกรรมซึ่งได้กระทำแล้ว เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูป ถ้าไม่มีกรรมจะไม่มี การเกิดของนามธรรมและรูปธรรมเลย แต่เพราะว่ามีกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้น แม้ว่าใครจะต้องการเกิดหรือไม่ต้องการเกิดก็ตาม เมื่อกรรมมีกรรมนั้นเป็นธรรมซึ่งเป็นที่ยกตั้งให้รูปเกิดขึ้น พร้อมกับปฏิสนธิจิตในขณะนั้น

กรรมไม่ได้สั่งให้รูปเกิดขึ้น และทันทีที่ปฏิสนธิจิตดับไป จิตที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตทำกิจภวังค์ เป็นปฐมภวังค์ ปฐมภวังคจิต เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้น พร้อมกับอุปาทาขณะของปฐมภวังคินั้น

จิตดวงหนึ่ง ๆ ถึงแม้ว่าจะเกิดดับอย่างรวดเร็ว ก็ยังมีลักษณะเป็นอนุขณะ คือ ขณะย่อย ๓ อนุขณะ ได้แก่ ขณะที่เกิดขึ้น ขณะที่ยังไม่ดับคือตั้งอยู่ และขณะที่ดับ

๘๒๗

เวลาที่ปฐมภวังค์เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต ทันทีที่ปฐมภวังค์จิตเกิด ในขณะนั้นเอง จิตตชรูปเกิดพร้อมกับอุปาทกขณะของปฐมภวังค์จิต จิตดวงไหนสั่งให้รูปนั้นเกิดขึ้น แต่ว่าธรรมคือจิตเป็นธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูป จึงมีจิตตชรูปคือรูปซึ่งเกิดเพราะจิต

ทรงจำแนกไว้ว่า จิตประเภทใดเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น และจิตประเภทใดไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น สำหรับจิตที่ไม่เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้นมีทั้งหมด ๑๔ ดวง หรือ ๑๔ ประเภท ได้แก่ ทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง

ทวิปัญจวิญญาณ ได้แก่ จิตที่รู้อารมณ์ทางตา ๒ ดวง คือ จักขุวิญญาณ อกุศลวิบาก ๑ ดวง และจักขุวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง ทางหู ๒ ดวง คือ โสตวิญญาณอกุศลวิบาก ๑ ดวง และโสตวิญญาณกุศลวิบาก ๑ ดวง

ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

ในขณะนี้ที่กำลังเห็น จักขุวิญญาณเกิด มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย ๗ ดวง ไม่เป็นปัจจัย เพราะไม่ใช่จิตที่กำลัง เพราะฉะนั้น ไม่สามารถที่จะเป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้น แต่เวลาที่จักขุวิญญาณดับไป สัมปฏิจฉันนจิตเกิดต่อ ในอุปาทกขณะของสัมปฏิจฉันนจิตมีจิตตชรูปเกิดพร้อมกันทันที เพราะฉะนั้น จิตไหนสั่ง ขณะไหน

สำหรับจิตอีก ๔ ดวง ซึ่งไม่เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดรูป คือ อรูปาวจรวิบากจิต ที่ทำกิจปฏิสนธิในอรูปพรหมภูมิ ซึ่งเป็นผลของการอบรมจิตที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์ เพราะเห็นโทษของรูปว่า เมื่อยังมีรูปอยู่ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสและอกุศลกรรมต่าง ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อบรรลู่ถึงอรูปฌานกุศล และเวลาที่จุติฌานไม่เสื่อม คือ อรูปฌานจิตเกิดก่อนจุติจิต ย่อมเป็นปัจจัยให้อรูปาวจรวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิในอรูปพรหมภูมิ ซึ่งในขณะนั้น ไม่มีรูปใด ๆ เกิดพร้อมกับอรูปาวจรวิบากจิตเลย

นอกจากนั้น จุติจิตของพระอรหันต์ก็เป็นจิตประเภทหนึ่งซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น แต่จุติจิตของคนที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ทันทที่อุปาทกขณะของจุติจิตเกิดขึ้น ก็มีจิตตชรูปเกิดพร้อมกัน ขณะนั้นใครสั่ง จุติจิตสั่งให้จิตตชรูปเกิดหรือเปล่าในอุปาทกขณะ แต่ทันทที่จิตเกิด พร้อมกันทันทที่รูปก็เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะต้องพิจารณาธรรม เมื่อจะเข้าใจธรรม เมื่อจะรู้ธรรม เมื่อจะศึกษาธรรม ก็ต้องพิจารณาโดยละเอียดให้เข้าใจจริง ๆ จึงจะไม่เข้าใจคลาดเคลื่อน มิฉะนั้นแล้ว ก็ยังเข้าใจคลาดเคลื่อน เพราะไม่ได้ศึกษาและพิจารณาให้รอบคอบ

ถ. ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดส่วนใหญ่คิดว่า คำพูด คือ คำสั่ง ไม่ได้รู้ว่า คำพูดนั้นเป็นเพียงรูป ไม่รู้ว่าคำพูดนั้นเป็นเพียงปรมาตมธรรมชนิดหนึ่งซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าแจ้งโดยปรมาตมธรรมแล้ว ไม่มีอะไรสั่งอะไรทั้งนั้น แต่ทางโลกเข้าใจ คำพูดว่าเป็นคำสั่ง เช่น พูดว่า ไปเอาน้ำมาแก้วหนึ่ง แท้ที่จริงเป็นวาจาที่เปล่งออกไป เป็นคำแต่ละคำ ๆ และวาจาทั้งหมดนี้รวมกันเข้าถือว่าเป็นคำสั่ง

ส. และไปสั่งรูปของคนอื่นด้วยใช่ไหม

ถ. นั่นสิ แต่ว่า...

ส. จะเป็นไปได้อย่างไร

ถ. ในปรมาตมธรรมแล้ว ไม่มีทั้งนั้น คำสั่งก็ไม่มี แท้ที่จริงเป็นคำพูดเท่านั้นเอง ถ้าไปสอนกับผู้ที่ไม่ได้ศึกษา ส่วนใหญ่เห็นด้วยทั้งนั้นว่า เป็นคำสั่งจริง ๆ และคำสั่งนี้เกิดจากจิต

ส. แต่ต้องพิจารณาว่า สั่งรูปอะไร สั่งรูปของใคร สั่งก็สั่งผิดแล้ว ไปสั่งรูปของคนอื่นได้อย่างไร

ถ. ปัญหาเรื่องจิตสั่งนี้เกิดมาประมาณ ๘ - ๙ ปีแล้ว แต่ถึงกระนั้นเดี๋ยวนี้ คนก็ยังเข้าใจไม่ถูกต้องตามสภาวะธรรม ผมเองเป็นคนสนใจฟังธรรมทางวิทยุ และพยายามค้นคว้าจากตำรับตำรา ที่ใช้คำว่า จิตสั่ง ๆ ท่านบอกว่า เพราะจิตสั่งให้เหยียดแขนไป แขนจึงเหยียดออกไป สั่งให้เดิน เท้าก็เดินไป

ส. ควรจะได้พิจารณา ที่กล่าวว่า เพราะจิตสังขณจึงได้เหยียดไป จิตมี
อาการสังขณอย่างไรจนจึงได้เหยียด คือ อยากจะเข้าใจ หมายความว่าอย่างไร ที่ว่า
จิตสังขณจึงได้เหยียดออกไป

ถ. เป็นความเห็นของผู้อื่น ไม่ใช่ความเห็นของผม

ส. เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณา ผู้ที่กล่าวอย่างนั้น ควรจะมีสติระลึกรู้
พิจารณาใคร่ครวญว่า หมายความว่าอย่างไร ที่ว่าจิตสังขณเหยียดออกไป จิตทำ
อะไร ในขณะที่ขณเหยียดออกไป

ถ. สำหรับในวงการศึกษาธรรม เราจะต้องเข้าใจอย่างนี้ ไม่ใช่จิตสังขณ
รูปเป็นอนารัมมณะ รู้อารมณ์ไม่ได้ เมื่อรับรู้อารมณ์ไม่ได้ จะไปรับคำสั่งจากจิตได้
อย่างไร แต่ถึงอย่างนั้นคนส่วนมากก็ยังไม่ค่อยจะเข้าใจ

ส. เวลาที่ไม่ได้กล่าวถึงธรรมโดยละเอียด บางท่านอาจจะใช้อุปมาที่ทำให้
เข้าใจธรรมกว้าง ๆ แต่ว่าเวลาที่กล่าวถึงธรรมโดยละเอียด ต้องเจาะจงให้ชัดเจนว่า
ในขณะไหน เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในเรื่องของการที่จะรู้สภาพธรรมที่
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นการอบรมเจริญปัญญา
เป็นการอบรมเจริญสติปัญญา ต้องเป็นผู้ละเอียด ต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อลักษณะของ
สภาพธรรม ถ้าผู้ใดไม่พิจารณาสภาพธรรมให้เข้าใจอย่างถูกต้อง ผู้นั้นไม่สามารถที่จะ
อบรมเจริญสติปัญญา ซึ่งเป็นการอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตรง
ตามความเป็นจริงที่กำลังปรากฏได้

เพราะฉะนั้น โดยทั่วไป เวลาที่กล่าวถึงธรรมที่ไม่ใช่ธรรมในขั้นปฏิบัติ ไม่ใช่
ธรรมโดยละเอียด ไม่ใช่ธรรมโดยที่จะพิจารณาให้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม
บางท่านก็อาจจะใช้คำกว้าง ๆ เช่น จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว แต่ในเรื่องของการ
อบรมเจริญสติปัญญา ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อที่จะอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของ
สภาพธรรมตามความเป็นจริง ต้องพิจารณาให้เกิดความเข้าใจให้ถูกต้องโดยละเอียด
เพื่อที่จะได้ไม่เห็นผิด ไม่เข้าใจผิดในลักษณะของสภาพธรรม จะได้ประจักษ์แจ้งรู้ชัดใน
ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะได้ ตามความเป็นจริง

ถ. ตามความเข้าใจของผมที่ศึกษามากับอาจารย์นานแล้ว เรื่องจิตสังขมสังเกตดู สมมติว่า ตาเราเห็นอย่างนี้ ถ้าถูกใจมือไม่จะไปเอง หรืออย่างบางคนพอเห็นเขาเงื้อมมือจะตีเรา ไม่เห็นจะต้องรับคำสั่ง แต่ความกลัว พอเห็นเขายกมือจะตีความกลัว มือเราก็กายไปเอง ไม่เห็นจะต้องมีอะไรสั่ง หรือว่าเราฟังเสียง เปิดวิทยุฟังเพลง ถ้าถูกใจมือจะเอื้อมไปดั่ง คือ เกิดโลภะ ความยินดีในเสียงนั้น ก็อยากเปิดให้ดังขึ้น แต่ถ้าเกิดความไม่พอใจ ก็เอื้อมมือไปปิด ผมว่าเกิดเพราะความโลภ อะไรวงพวกนี้ เจ็บปนกันอยู่ ไม่มีใครสั่ง

สุ. ถ้ารู้ว่าจิตสังข จะดับกิเลสอะไรได้ เพราะจิตเป็นนามธรรม ลักษณะของนามธรรมนั้นเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ ในขณะที่กำลังเห็น เป็นนามธรรม เป็นจิต เพราะเป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

ลักษณะที่ถูกต้องของจิต คือ วิชานนลกฺขณํ เป็นสภาพที่รู้วิเศษ หรือว่ารู้อารมณ์ที่ปรากฏ สิ่งที่ปรากฏทางตาที่ปรากฏได้เพราะมีสภาพรู้ที่กำลังเห็น คือ รู้สิ่งที่ปรากฏ เสียงปรากฏกับสภาพที่กำลังรู้เสียง เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็โดยที่ว่า ในขณะที่ได้ยินสตรระลึกรู้ว่า ขณะนั้นมีสภาพธรรมที่กำลังรู้เสียงที่ปรากฏอย่างหนึ่ง และเสียงเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู ไม่ปรากฏทางอื่น เมื่อรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทั้งนามธรรมและรูปธรรม ความเป็นตัวตนที่ได้ยิน ความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล จึงไม่มีในที่นั้น เพราะรู้ว่า แท้ที่จริงที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา เป็นตัวตนที่ได้ยิน ก็คือสภาพธรรมที่กำลังรู้เสียงที่กำลังปรากฏนั่นเอง ซึ่งในขณะนั้นไม่ได้สั่งอะไร เป็นสภาพรู้

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จะต้องระลึก ศึกษา พิจารณา รู้ในลักษณะที่เป็นสภาพรู้จริง ๆ จนกว่าจะประจักษ์ชัดว่า ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก ก็เป็นแต่เพียงสภาพนามธรรมซึ่งรู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนั้นเท่านั้น ไม่มีช่องว่างที่จะให้เกิดการสังขขึ้นได้เลย

ขณะนี้ที่กำลังเห็นทางตา คือ สภาพธรรมที่กำลังรู้ ไม่ได้สั่ง แต่รู้สิ่งที่ปรากฏ ขณะที่กำลังได้ยิน ก็ไม่ได้สั่งอะไร เพราะเสียงปรากฏกับสภาพที่รู้เสียงเท่านั้น เพราะฉะนั้น สภาพนั้นกำลังรู้เสียง ไม่ได้สั่งอะไร ไม่มีช่องว่างที่จะให้เกิดการสั่ง และถ้าคิดนึกเกิดขึ้น ขณะนั้นก็ป็นสภาพที่กำลังรู้คำ รู้เรื่อง ช่วงขณะที่กำลังคิดเรื่อง หรือว่ารู้คำ รู้เรื่อง ขณะนั้นไม่ได้สั่งอะไรเลย

แต่ว่าทุกขณะที่จิตเกิด ถ้าไม่ใช่จิต ๑๔ ดวงนั้น จิตที่เกิดขึ้นเองเป็นสมุฏฐาน เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้นพร้อมกับจิตในอุปาทกขณะทันทีที่จิตเกิด เมื่อรูปธรรมเกิดพร้อมกับอุปาทกขณะของจิตแล้ว จิตจะสั่งขณะไหน เพราะจิตเป็นเพียงสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏเท่านั้น ไม่ว่าจะนึกคิด ก็ป็นขณะที่กำลังรู้คำ รู้เรื่อง ไม่ใช่สั่ง

ที่กล่าวว่าจิตสั่ง ก็ยังไม่เข้าใจว่า หมายความว่าถึงตอนไหน ขณะไหน ขณะนี้ กำลังนั่ง ๆ อย่างนี้ จิตสั่งอย่างไร ขณะที่กำลังเห็น รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา จิตสั่งอย่างไร ขณะที่กำลังได้ยินเสียง กำลังรู้เสียงที่ปรากฏ จิตสั่งอย่างไร เพราะจิตเป็นสภาพที่รู้เสียงที่ปรากฏ ทางตา จิตก็กำลังป็นสภาพที่เห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางใจที่คิดนึก จิตก็ป็นสภาพที่รู้คำ รู้เรื่องที่กำลังคิดนึก

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะสภาพของจิตตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน เพราะป็นสภาพรู้ที่ต่างหาก จึงจะดับกิเลสที่ยึดถือสภาพรู้ที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้ลิ้มรส ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ที่คิดนึกว่า ป็นตัวตน เพราะรู้ชัดว่า ลักษณะนั้นป็นเพียงสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด

ท่านผู้ฟังฟังเรื่องของจิต เจตสิก รูป พังขรรณเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม พิจารณาเรื่องลักษณะของสติและการอบรมเจริญปัญญา ตลอดชาตินี้ หรือในอดีตชาติ หรือต่อ ๆ ไปในอนาคตอีกก็ชาติก็ตามแต่ จุดประสงค์ คือ เพียงเพื่อจะรู้ชัดจนกระทั่งประจักษ์แจ้งในอรรถของคำว่า สภาพที่ป็นนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าท่านจะอยู่ ณ ที่ไหนก็ตาม ภาพไหนก็ตาม ป็นการเกิดขึ้นของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละขณะตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เวลาฟังธรรมเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ก็หมายความว่า ฟังเรื่องของสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน ให้รู้ ให้เข้าใจว่า แท้ที่จริงแล้วก็เป็น ลักษณะของนามธรรมและลักษณะของรูปธรรม เพื่อที่จะให้เข้าใจ และเมื่อเข้าใจแล้ว ก็จะได้พิจารณาธรรมที่เป็นกุศลและเป็นอกุศล รู้ลักษณะของสติ ซึ่งเป็นการอบรม เจริญสติปัญญา เป็นการอบรมเจริญปัญญา เพื่อสติจะได้เกิดขึ้นระลึกรู้ ศึกษา รู้ชัด ขึ้นในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าสภาพของนามธรรมและรูปธรรม จะปรากฏโดยลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ขณะที่กำลังฟังนี้ ฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมให้เข้าใจก่อน เพื่อที่ว่า เวลาที่สติเกิด จะได้ระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามที่ได้ฟังแล้ว เข้าใจในขณะนี้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ยังไม่ประจักษ์ อย่างลึ้ม จะต้องอบรมเจริญสติ เจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ และความรู้เพิ่มขึ้นตรงลักษณะ ของนามธรรม ซึ่งเป็นเพียงสภาพรู้เท่านั้น ไม่ใช่สภาพสิ่ง อย่าเข้าใจผิด เพราะถ้า เข้าใจผิดคิดว่าสิ่ง จะละกิเลสอะไร เพราะไม่รู้ชัดในลักษณะสภาพของนามธรรม ซึ่งเป็นเพียงสภาพรู้ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นขณะใดก็เป็นธาตุรู้ อากาโรรู้ และก็ดับไป ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง

ที่พระอริยสาวกท่านอบรมเจริญบารมีในอดีตด้วยการฟัง ด้วยการอบรมเจริญ สติปัญญา ก็เพื่อจุดประสงค์ที่จะประจักษ์แจ้งในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม โดยไม่ใช่ขั้นเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม แต่ว่าเป็นขั้นที่ประจักษ์ชัดใน ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ขณะที่ฟัง ยังไม่ใช่ขั้นประจักษ์แจ้ง ขณะที่สติเกิดและน้อมศึกษา ที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นยังไม่ใช่การประจักษ์แจ้ง แต่เป็นการอบรมเจริญความรู้ขึ้นในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตรงตามความเป็นจริง แต่ถ้าเข้าใจผิดตั้งแต่ตอนต้น ก็ไม่มีโอกาสที่จะรู้ว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ เพราะไป เข้าใจว่า เป็นสิ่ง เป็นสภาพที่สิ่ง

อย่าลืม ขณะนี้ไม่ได้สั่ง แต่กำลังเห็น คือ รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา กำลังได้ยิน ไม่ใช่สิ่ง ในขณะที่ได้ยิน กำลังเป็นสภาพรู้เสียง เสียงจึงปรากฏแก่สภาพที่รู้เสียง ถ้ารู้ชัดอย่างนี้จริง ๆ จะไม่มีความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนในขณะที่ได้ยิน เป็นเพียงชั่วขณะที่กำลังรู้เสียง ตัวตนจะอยู่ที่ไหนในขณะนั้น เพราะรู้เสียงและกดับไป ไม่ใช่ขณะที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่ขณะที่คิดนึก ไม่ใช่ขณะที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

๘๒๘

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงข้อความในพระไตรปิฎก เช่น **นิพพานสูตร** เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้เข้าใจลักษณะของนิพพานซึ่งเป็นธาตุที่สงบว่าเป็นสุข แม้ว่าจิตจะสงบในขั้นอื่นก็ยังไม่ใช่ความสงบที่เป็นนิพพาน ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ยินเรื่องของฌานชั้นต่าง ๆ และบางท่านอาจจะเกิดความสงสัย เพราะฉะนั้น จะขอกล่าวถึงเรื่องฌานชั้นต่าง ๆ

ใน **อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต มหาวรรคที่ ๔ วิหารสูตรที่ ๑** มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ ๙ ประการ คือ ปฐมฌาน ๑ ทุติยฌาน ๑ ตติยฌาน ๑ จตุตถฌาน ๑ เป็นรูปฌาน ๔ กับอรูปฌานอีก ๔ คือ อากาสานัญญายตนฌาน ๑ วิญญูณัญญายตนฌาน ๑ อากิญจัญญายตนฌาน ๑ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ๑ และสัพพัญญเวทยิตนิโรธ ๑ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า **ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อนุบุพพิหาร ๙ ประการนี้แล**

เวลาที่ท่านผู้ฟังได้ฟังข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ พอได้ยินแล้วอยากจะอยู่ใหม่ เพราะเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ แต่ให้ทราบไว้ ไม่ใช่ว่าใคร ๆ ก็จะสามารถได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาอย่างยิ่งจึงสามารถที่จะมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ ๙ ประการนี้ นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการสะสมมาที่ต่างกันของแต่ละบุคคลตามความเป็นจริง

ขณะนี้ทุกท่านอยู่ในธรรมข้อไหน ขณะใดที่อกุศลจิตเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่ได้มีธรรมเครื่องอยู่ ๙ ประการนี้เลย เพราะขณะนั้นไม่ใช่ความสงบ ธรรมที่เป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ ๙ ประการนั้น สำหรับผู้ที่อบรมเจริญความสงบอย่างมั่นคงจนกระทั่งสามารถที่จะบรรลุคุณธรรมตามลำดับ ตั้งแต่ความสงบที่มั่นคงเป็นอุปปนาสมาธิประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา เป็นปฐมฌาน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมข้อใด ท่านผู้ฟังก็อยากจะอยู่ที่นั่น หรือว่า

จะปฏิบัติเพื่อจะได้อยู่ที่นั่น แต่ต้องเป็นปัญญาจริง ๆ ที่จะต้องศึกษาแต่ละขณะตามความเป็นจริงว่า ท่านมีคุณธรรมที่ได้อบรมมาที่จะมีธรรมเครื่องอยู่ ๙ ประการนั้นตามลำดับหรือไม่

ไม่ควรที่จะคิดว่า ความสงบขั้นอัปปนาสมาธิจะบรรลุได้โดยง่าย เพราะเหตุใด เพราะชีวิตตามความเป็นจริงในวันหนึ่ง ๆ อกุศลเกิดมาก หรือว่ากุศลเกิดมาก นี่เป็นสิ่งที่ต้องรู้ตามความเป็นจริง ก่อนที่จะคิดถึงปฐมฌาน อัปปนาสมาธิขั้นที่ ๑ และสงบขึ้นจนถึงทุติยฌาน ฌานที่ ๒ - ๓ - ๔ เป็นลำดับไป จะต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ในชีวิตประจำวันมีปัจจัยที่สะสมมาที่อกุศลจะเกิดมากกว่ากุศล มีท่านผู้ใดที่กุศลธรรมเกิดมากกว่าอกุศลธรรมบ้างไหม ตามความเป็นจริง และเวลาที่กุศลธรรมเกิด มีท่านผู้ใดที่สังเกต เป็นปัญญาที่รู้ว่าขณะนั้นสงบ

ในขณะที่ให้ท่าน สงบจากโลภะ โทสะ โมหะชั่วขณะเล็กน้อย ในขณะที่วิริติทุกขจิต ก็เป็นความสงบ เพราะปราศจากโลภะ โทสะ โมหะชั่วขณะเล็กน้อย แต่ว่าในขณะนั้น ๆ มีใครที่สติเกิดระลึกรู้ และก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นความสงบที่เป็นไปในทานบ้าง เป็นไปในศีลบ้าง เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังที่ใครจะสงบมาก ๆ โดยที่ไม่รู้ลักษณะของความสงบแต่ละขณะที่เป็นกุศล ย่อมไม่มีปัจจัยที่จะให้ความสงบนั้นมั่นคงขึ้น

แต่ผู้ที่อบรมความสงบ ต้องเป็นผู้ที่ระลึกได้ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ รู้ลักษณะของความสงบที่เกิด จิตจึงจะสงบขึ้น แม้ในขณะที่ให้ท่านก็มีความสงบเพิ่มขึ้น ในขณะวิริติทุกขจิต เพราะรู้ลักษณะของความสงบ เพราะสติเกิดจึงรู้ว่าขณะนั้นสงบ จึงจะสงบขึ้น แม้ในขณะที่สวดมนต์ไหว้พระ เวลาที่สติสัมปชัญญะเกิด รู้ลักษณะของจิตที่สงบในขณะนั้น ย่อมสงบขึ้น เพราะน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปคุณพระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และรู้ลักษณะของจิตที่สงบ จึงมีความนอบน้อมขึ้นและสงบขึ้นได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เรื่องของการที่จะสงบจนกระทั่งถึงอุปปาจารสมาธิ หรือว่าอัปปนาสมาธินั้น ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะบรรลุได้โดยง่าย ไม่ใช่เป็นเรื่องของการจดจ้องที่จะให้เป็นสมาธิและก็เข้าใจว่า ขณะที่มีความต้องการให้จิตจดจ้องเป็นสมาธิ

นั่น เป็นความสงบ นี่เป็นความต่างกัน เพราะผู้ที่สงบยิ่งขึ้น จะเริ่มรู้องค์ของฌาน คือ ลักษณะที่ตรึงถึงความสงบ หรือว่าอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบ และขณะนั้นก็จะมี องค์อื่น ๆ ประกอบด้วย คือ วิจาร์ การระคองจิตให้อยู่ในอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบ ซึ่งในขณะนั้นจะเกิดความสงบพร้อมด้วยปีติ ความปลาบปลื้มใจในสภาพของจิตที่สงบ พร้อมด้วยสุขเวทนา และเอกัคคตาซึ่งเป็นความตั้งมั่นในอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบเพิ่มขึ้น จนกระทั่งความสงบนั้นปรากฏมีกำลังเป็นอุปจารสมาธิ ซึ่งผู้นั้นเองจะรู้ลักษณะของความสงบที่ค่อย ๆ สงบขึ้น ประกอบพร้อมด้วยองค์ของฌาน แต่ไม่ได้หมายความว่า ในขณะนั้นจะไม่มีเจตสิกอื่น ๆ แต่เจตสิกอื่น ๆ จะไม่ปรากฏความเป็นองค์ของความสงบ เพราะความสงบที่จะเกิดขึ้น มันคงขึ้นนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร์ ปีติ สุข และเอกัคคตา

และเวลาสงบมันคงขึ้นจนกระทั่งถึงอัปนาสมาธิที่เป็นฌานจิตนั้น จิตจะเป็น อัปนาสมาธิ คือ ปฐมฌาน จิตที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ที่มีกำลังเพียงชั่วขณะจิตเดียว แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏชัดแนบแน่นในอารมณ์ จนกระทั่งเห็นความต่างกันว่า ขณะที่เป็นการอัปนาสมาธิแม้เพียงชั่วขณะจิตเดียวนั้น ก็ต่างกับขณะที่เป็นเพียง อุปจารสมาธิ คือ สมาธิที่ใกล้เคียงการที่จะเป็นฌานจิต นี่เป็นความต่างกันของ อุปจารสมาธิความสงบขึ้นที่ยังไม่ใช่ปฐมฌาน กับขณะที่เป็นการอัปนาสมาธิ แม้เพียงชั่วขณะจิตเดียว แต่เพราะเป็นอารมณ์ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะแนบแน่น สงบ มันคงจริง ๆ จึงปรากฏลักษณะให้รู้ว่า ต่างกับขณะที่เป็นเพียงอุปจารสมาธิ

ในขณะนั้น เมื่อฌานจิตดับไปแล้ว จะมีปัจจุเวกขณะ คือ การรำพึงถึงหรือ พิจารณาในลักษณะของฌานจิตที่ประกอบด้วยองค์ ๕ และเห็นความต่างกันของวิตก วิจาร์ ปีติ สุข และเอกัคคตา ซึ่งในขณะนี้ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ความต่างกันเลยของ วิตกเจตสิกและวิจาร์เจตสิก เพราะจิตไม่ได้สงบจนกระทั่งมันคงมีกำลังถึงขั้นอัปนา ที่จะประกอบด้วยองค์ ๕ ที่ต่างกัน ที่ทำให้ผู้นั้นสามารถที่จะรู้ได้ว่า ลักษณะของ องค์ฌานทั้ง ๕ นั้น ต่างกัน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะบรรลุถึงแม้เพียงปฐมฌาน หรืออัปปนาสมาธิ ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เป็นการบรรลุที่ยาก ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ไม่ได้มุ่งหวังที่จะให้จิตบรรลุถึงปฐมฌาน แต่เป็นผู้ที่อบรมเจริญกุศลทุกประการ ทั้งขั้นทาน ขั้นศีล และขั้นความสงบของจิต ซึ่งเป็นการอบรมเจริญสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน แล้วแต่ว่าขณะใดกุศลจิตเกิดขึ้นเป็นไปในพุทธานุสสติ หรือธัมมานุสสติ หรืออารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดที่จิตสงบในขณะนั้น ก็เป็นกุศลที่ควรเจริญ แต่ว่าสติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพื่อที่จะได้ไม่ยึดถือสภาพนั้นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน มีฉะนั้นแล้ว ถึงแม้ว่าจะบรรลุถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานซึ่งเป็นฌานจิตขั้นสูงที่สุด เป็นอรุปปฌานขั้นสูง ก็ยังไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ปฐมฌาน คือ อัปปนาสมาธิ ที่จิตแนบแน่นในอารมณ์ ซึ่งในการบรรลุครั้งแรกนั้น จะเป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียว แต่ก็ประกอบด้วยองค์ ๕ ที่มีกำลัง ทำให้รู้ชัดในความต่างกันขององค์ฌาน ๕ องค์ คือ วิตก ๑ วิจาร์ ๑ ปีติ ๑ สุข ๑ เอกัคคตา ๑

อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต อนุปุพพนิโรธสูตร ข้อ ๒๓๕ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงลักษณะของฌานจิต ตั้งแต่ปฐมฌานจนกระทั่งถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นความยากของการที่จะบรรลุความสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิที่เป็นฌานจิต

ใน **วิหารสูตร** พระผู้มีพระภาคทรงใช้พยานะว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ ได้แก่ ปฐมฌานที่ ๑ ทุตติยฌานที่ ๒ ตติยฌานที่ ๓ ... จนถึงอรุปปฌานและสัญญาเวทยิตนิโรธตามลำดับ ซึ่งสำหรับผู้ที่สามารถจะบรรลุและอยู่ได้

แต่ใน **อนุปุพพนิโรธสูตร** พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอนุปุพพนิโรธ คือ ความดับตามลำดับ ๙ ประการ เป็นเรื่องของการดับด้วยกำลังของความสงบ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อนุปุพพนิโรธ ๙ ประการนี้ ๙ ประการเป็นไฉน คือ
อามิสสัญญาของผู้เข้าปฐมฌานย่อมดับไป ๑ ...

จุดประสงค์ของการที่จะอบรมเจริญความสงบ ผู้นั้นต้องเห็นโทษของกิเลส
อามิสสัญญา คือ ความจำในรูปที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่
ปรากฏทางจมูก ในรสที่ปรากฏทางลิ้น ในโณสุตฺตที่ปรากฏทางกาย ซึ่งทุกคนกำลัง
มีอามิสสัญญา หรือกามสัญญาอยู่ ขณะนี้กำลังจำสิ่งที่เห็นทางตา กำลังจำเสียงที่ได้
ยินทางหู ถึงแม้จะไม่ได้เห็นแล้ว ถึงแม้จะไม่ได้ยินแล้ว อามิสสัญญาหรือกามสัญญา
ก็ยังมิ ว่าจะนึกคิดเกิดขึ้นขณะใด ไม่พ้นไปจากการนึกคิดเรื่องรูป เรื่องเสียง
เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่องโณสุตฺต เห็นโทษใหม่ว่า ในวันหนึ่ง ๆ ไม่สามารถที่จะพ้นไป
จากอามิสสัญญาหรือกามสัญญาได้เลย ซึ่งถ้าไม่เห็นโทษ ก็จะไม่อบรมเจริญความ
สงบจนกระทั่งสามารถที่จะดับอามิสสัญญาหรือกามสัญญาในรูป ในเสียง ในกลิ่น
ในรส ในโณสุตฺตได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบ ต้องเข้าใจเรื่องของความสงบจริง ๆ
ว่า ทำไมจึงจะเจริญความสงบ ถ้าไม่เห็นโทษของแม้ความจำในรูป ในเสียง ในกลิ่น
ในรส ในโณสุตฺต ก็จะไม่อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งถึงปฐมฌาน แต่เพราะเห็น
โทษ จึงเพียรที่จะเจริญกุศล อบรมเจริญความสงบที่จะไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน
ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้โณสุตฺต ซึ่งในขณะที่จิตเป็นความสงบ
มั่นคงแนบแน่นเป็นอัปปนาสมาธิ เป็นปฐมฌาน ในขณะนั้นดับอามิสสัญญาหรือ
กามสัญญา ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่ง
ที่กระทบสัมผัสกายเช่นในขณะนี้ที่ไม่ใช่ปฐมฌาน

นี่เป็นเรื่องดับ ดับสัญญา ดับความจำ เพราะถ้ายังมีการระลึกถึงแม้ด้วย
สัญญาที่จดจำในความสุขที่ได้รับขณะที่เห็นรูป ได้ยินเสียง เป็นต้น ขณะนั้นก็ยังมีโรค
เป็นทุกข์ เป็นอาพาธ ที่เบียดเบียนความสงบที่มั่นคง ที่เป็นอัปปนาสมาธิ ที่เป็น
ปฐมฌาน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การที่จะอบรมเจริญความสงบจริง ๆ จุดประสงค์ ต้องไม่ให้มีแม้ความจำในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดับ ยาก แต่ดับได้ถ้าบรรลุถึงปฐมฌานจริง ๆ

สำหรับอนุพัพพนิโรธที่ดับประการต่อไป คือ วิตกวิจารณ์ของผู้ที่เข้าทุติยฌาน ย่อมดับไป

ในพระไตรปิฎกจะมีเรื่องของฌานจิตมาก ซึ่งท่านผู้ฟังที่ยังไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดอาจจะเข้าใจว่า สามารถที่จะบรรลุได้โดยง่าย แต่ถ้าศึกษาโดยละเอียดจะเห็นว่า แม้แต่เพียงการบรรลุฌานแต่ละขั้นนั้นก็ยาก และเมื่อบรรลุปฐมฌานแล้ว ผู้ที่จะบรรลุถึงความสงบที่มั่นคงขึ้นเป็นทุติยฌาน คือ ฌานจิตขั้นที่ ๒ ก็จะต้องเห็นโทษของ วิตกและวิจารณ์ที่ว่า ถึงแม้ว่ายังมีวิตกวิจารณ์ที่ตรึงถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบ เป็นปฐมฌานอยู่ ก็ยังเป็นโทษ เพราะตราบไธที่วิตกวิจารณ์มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น ก็ยังใกล้เคียงต่อการที่จะวิตกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะ

ถ้าท่านผู้ฟังอ่านพระไตรปิฎก จะพบข้อความอย่างนี้มาก แม้แต่บางท่านที่ท่าน จะเจริญวิปัสสนา ท่านก็คิดว่าจะเจริญอานาปานสติ เพราะมีข้อความกล่าวไว้ให้ระลึก รู้ลักษณะของลมหายใจ และต่อจากนั้นจะเป็นเรื่องของปฐมฌานบ้าง ทุติยฌานบ้าง ตติยฌานบ้าง จตุตถฌานบ้าง จนท่านเข้าใจว่า ถ้าไม่บรรลุถึงฌานจิตก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น ท่านก็เข้าใจว่า การที่จะอบรมเจริญปัญญา ต้องอบรมเจริญความสงบจนกระทั่งบรรลุฌานจิตก่อน

แต่ถ้าท่านผู้ฟังทราบความต่างกันของการอบรมเจริญความสงบ กับการอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ จะเห็นได้ว่า การที่จะบรรลุฌานจิตนั้นยาก เพราะว่าผู้ที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยไม่บรรลุฌานจิตนั้น มีมากกว่า

เพราะฉะนั้น ผู้ที่บรรลุปฐมฌานจริง ๆ รู้ลักษณะของวิตกวิจารณ์จริง ๆ เห็นโทษของวิตกวิจารณ์จริง ๆ จึงจะอบรมความสงบมั่นคงขึ้น โดยระลึกถึงอารมณ์และมีสมาธิที่มั่นคงที่ปราศจากวิตกวิจารณ์ จนกระทั่งสามารถที่จะถึงอัปปนาสมาธิที่ไม่ประกอบด้วย วิตกวิจารณ์ได้ นี่คือการบรรลุถึงฌานจิตขั้นต่อไปซึ่งเป็นขั้นที่ ๒ เป็นทุติยฌาน

ในขณะนี้ มีใครที่รู้ลักษณะที่ต่างกันของวิตกกับวิจารณ์บ้างไหม

ถ. วิตกเจตสิก คือ การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ขณะที่เพียรประพฤติปฏิบัติ และสำหรับวิจารณ์เจตสิก ก็เป็นการเคล้าคลึงในอารมณ์ คือ ตรวจสอบ ไตร่ตรอง ในอารมณ์ที่กำลังปรากฏอยู่ในขณะนั้น ใช่ไหม

ส. จะเห็นได้ว่า การที่จะใช้คำที่แสดงลักษณะของสภาพธรรม เป็นการยากสักแค่ไหน ถ้าเป็นภาษาบาลี และเป็นผู้ที่มีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ย่อมสามารถที่จะรู้ในลักษณะซึ่งยากแก่การที่จะใช้คำอธิบายให้เข้าใจได้

แม้แต่คำว่า วิตก ในภาษาไทย พอได้ยินคำว่า วิตก ทุกคนก็คิดว่า น่าเป็นห่วงแล้วใช่ไหม มีเรื่องที่น่าเป็นห่วง ทุกชั่วอน กังวล เป็นเรื่องลำบาก เป็นเรื่องทุกข์ต่าง ๆ แต่นั่นไม่ใช่ลักษณะของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติคำว่า วิตกเจตสิก เพราะลักษณะของวิตกเจตสิก ไม่ใช่ลักษณะที่ตรึงเป็นเรื่องทุกข์ร้อนอะไร แต่เป็นสภาพธรรมที่จรดในอารมณ์ที่ผัสสะกระทบ เพราะฉะนั้น การที่จะใช้คำที่จะให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ต้องอาศัยการพิจารณา การฟัง และการไตร่ตรอง

พอถึงวิจารณ์ ก็อีก เป็นสภาพของเจตสิกที่ไม่ใช่วิตกเจตสิก แต่เป็นวิจารณ์เจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกับวิตกเจตสิก แต่ว่ามีกิจการงานและมีลักษณะต่างกัน คือ วิตกเป็นสภาพที่จรด แต่วิจารณ์เป็นสภาพที่ตามประคอง หรือว่ารู้ในอารมณ์ที่ วิตกเจตสิกจรด เพราะฉะนั้น ในที่ใดมีวิตกเจตสิก ขณะนั้นมีวิจารณ์เจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ว่าทำกิจต่างกัน และก็ยากที่จะรู้ได้ในลักษณะของวิตกและวิจารณ์ซึ่งเกิดในขณะนี้ แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเหตุและผล และลักษณะของสภาพธรรมให้รู้ว่า แม้เป็นสิ่งที่รู้ยาก แต่สภาพธรรมนั้นมี

๘๒๙

ผู้ฟัง ผู้ที่เจริญสมถภาวนามีความเข้าใจว่า หลังจากเจริญสมถภาวนาจนถึงขั้นฌานจิตแล้ว จะมีปัญญาเกิดต่อ เมื่อก่อนดิฉันก็มีความเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ

ส. แต่ว่ามีใครที่เจริญสมถภาวนาจริง ๆ นี่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาด้วย ถ้าผู้นั้นไม่ประกอบด้วยปัญญาที่รู้ลักษณะของความสงบของจิตในอารมณ์ที่จะทำให้จิตสงบได้ ผู้นั้นไม่ใช่เจริญสมถภาวนา แต่เป็นการเจริญสมาธิที่เป็นมิจฉาสมาธิ เป็นอกุศลสมาธิ

ผู้ฟัง เป็นการเข้าใจผิดคลาดเคลื่อนจริง ๆ หลังจากที่ดีฉันได้เจริญความสงบมา ๑๗ ปี เพียรอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ระยะเวลาที่ดีฉันได้มาฟังอาจารย์ตั้งแต่วันที่แล้ว ดิฉันก็ลองประพฤติตามที่อาจารย์สอน คือ มีสติระลึกรู้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ก็ไม่แน่ใจเหมือนกัน ดิฉันยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร

ส. ขณะนั้นสงบไหม

ผู้ฟัง เมื่อครั้งแรก ๆ ยังไม่สงบ

ส. เวลาที่สติเกิด กำลังระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แม้ว่าเป็นสติปัฏฐาน ขณะนั้นสงบไหม

ผู้ฟัง สงบตั้งแต่ขั้นการฟัง

ส. สงบ เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า แม้ความสงบก็ต่างกันที่อารมณ์ ความสงบของสติปัฏฐานก็เป็นความสงบ ใช้คำว่าสมถะได้ แต่ไม่ใช่ความสงบที่มีอารมณ์ของสมถภาวนา ๔๐

เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญ ไม่ใช่ให้ท่านไปเจริญจนกระทั่งถึงปฐมฌาน ทุติยฌานที่จะละวิตกวิจารณ์ตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดเลย เพียงแต่ขั้นที่จะให้เข้าใจลักษณะของความสงบให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็เป็นการอบรมเจริญกุศลที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นความสงบที่เป็นสติปัฏฐาน หรือความสงบในอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดของสมถะ

เช่น พุทธานุสสติ หรือธัมมานุสสติ หรือสังฆานุสสติก็ตาม ในขณะที่นั่นก็เป็นการรู้ลักษณะของความสงบจริง ๆ

ในครั้งอดีต ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน มีผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งได้บรรลุฌานจิต ตั้งแต่รูปฌานชั้นปฐมฌานจนกระทั่งถึงอรุณฌานชั้นสูงที่สุด และต่อจากนั้นก็ถึงสัญญาเวทิตินิโรธ คือ สามารถที่จะดับจิตและเจตสิก แต่วก่อนที่จะถึงอย่างนั้น จะต้องดับเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่ขั้นต้นที่เป็นปฐมฌาน ดับกามสัญญา ก่อน และก่อนที่จะถึงทุติยฌาน ฌานชั้นที่ ๒ ต้องพิจารณาเห็นโทษของวิตกพิจารณา เมื่อสามารถที่จะดับวิตกพิจารณา วิตกพิจารณาไม่เกิด จึงจะบรรลุถึงทุติยฌาน ฌานที่ ๒ ซึ่งเป็นการยากลำบากมาก ต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญาจริง ๆ ไม่ใช่ว่าจะบรรลุได้โดยง่าย เพราะฉะนั้น ในสมัยนี้กับในสมัยก่อน ย่อมเป็นกาลสมัยที่ต่างกัน

ขอล่าวถึงท่านที่บรรลุถึงปฐมฌาน ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างยิ่ง อบรมอีกมากกว่าก่อนที่จะบรรลุถึงทุติยฌาน คือ ท่านจะต้องเป็นผู้ที่มีวสี คือ ความชำนาญแคล่วคล่อง ๕ ประการ ซึ่งใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๒๒๕** มีข้อความเรื่อง วสี ๕ คือ

คำว่า วสี ความว่า วสี ๕ ประการ คือ อวชชนาวสี ๑ สมาปัตชนาวสี ๑ อธิษฐานวสี ๑ อนุฐานวสี ๑ ปัจจเวกชนวสี ๑ ฯ

เพราะฉะนั้น อย่าคิดว่าจะถึงโดยง่าย ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ

สำหรับอวชชนาวสี คือ สมาปัตติลาภีบุคคล คือ บุคคลที่สามารถจะอบรมความสงบจนกระทั่งบรรลุถึงปฐมฌาน จะต้องคำนึงถึง คือ ระลึกถึงลักษณะของอัปปนาสมาธิชั่วขณะจิตเดียวที่เกิดขึ้นได้ จนกระทั่งมีความชำนาญ ไม่ว่าจะระลึกถึงลักษณะของอัปปนาสมาธิขณะใด ณ สถานที่ใด ก็สามารถที่จะระลึกถึง คำนึงถึงปฐมฌานได้ ณ สถานที่และขณะตามที่ปรารถนา ไม่มีความเหน็ดเหนื่อยในการคำนึงถึง เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าอวชชนาวสี

ถ้ายังไม่เคยบรรลุถึงปฐมฌาน จะนึกถึงปฐมฌานย่อมเป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ที่มีอามิสสัญญา หรือกามสัญญา ไม่ว่าขณะใดที่เกิดระลึก จะต้องเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ บางทีท่านมีกิจธุระที่จะต้องนึกถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นก็มิวายะ ความเพียร ที่จะคิด แต่ก็คิดไปไม่พ้นเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะ เพราะยังไม่ใช่ว่าผู้ที่มีความสงบมั่นคงถึงปฐมฌาน แต่ถ้าบรรลุถึงปฐมฌาน และไม่ชำนาญ ก็ย่อมระลึกช้า ต้องเพียรมากที่จะระลึกถึงว่า ขณะจิตที่เป็นอัปปนาสมาธินั้น องค์ของฌานทั้ง ๕ มีกำลัง สงบ มั่นคง ผ่องใส ประกอบด้วยสุข ประกอบด้วยปีติ ประกอบด้วยเอกัคคตาชัดเจนอย่างไร นี่เป็นเรื่องของการที่จะบรรลุถึงความสงบที่มั่นคงถึงทุติยฌาน ฌานจิตที่ ๒ ซึ่งจิตจะต้องฝึกฝน น้อมไป คำนึงถึงระลึกถึงลักษณะของความสงบที่ตนได้บรรลุแล้วจนกระทั่งชำนาญ เป็นอวิชฌานวสี

แต่การเป็นผู้ชำนาญในการระลึกถึงลักษณะของอัปปนาสมาธิเท่านั้น ยังไม่สามารถที่จะบรรลุถึงทุติยฌานได้

ข้อความต่อไปในพระสูตรมีว่า

สมาบัติติลาภิบุคคลเข้าปฐมฌานได้ ณ สถานที่และขณะตามที่ปรารภณา ไม่มี ความเนิ่นช้าในการเข้า เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าสมาบัติชานวสี

คือ อบรมจนกระทั่งสามารถที่จะเข้าฌานเมื่อไร ขณะไหน ที่ไหนก็ได้ ก่อนที่จะได้บรรลุถึงทุติยฌาน นอกจากนั้น จะต้องมื่อธิชานวสี

สมาบัติติลาภิบุคคลอธิชานปฐมฌานได้ ณ สถานที่และขณะตามที่ปรารภณา ไม่มีความเนิ่นช้าในอธิชาน เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าอธิชานวสี

คือ อธิชานด้วยความประสงค์ที่จะให้ฌานจิตเกิดมากน้อยเท่าไร ก็เป็นไปอย่างนั้นได้ ต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างนั้น นอกจากนั้น ยังต้องมีความชำนาญ ประการที่ ๔ ฐานวสี

สมาบัติติลาภิบุคคลออกปฐมฌานได้ ณ สถานที่และขณะตามที่ปรารภณา ไม่มีความเนิ่นช้าในการออก เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าฐานวสี

แม้แต่เวลาจะออกจากฌาน ก็ต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญว่า จะอยู่นานเท่าไร จะออกเมื่อไร ก็สามารถที่จะออกได้ทันที โดยไม่เนิ่นช้า นอกจากนั้น ความชำนาญ ประการสุดท้าย จะต้องเป็นผู้ที่สามารถที่จะพิจารณาปฐมฌานได้

สมาบัติติลาภิบุคคลพิจารณาปฐมฌานได้ ณ สถานที่และขณะตามที่ปรารถนา ไม่มีความเนิ่นช้าในการพิจารณา เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่าปัจจุเวกขณะ

ถ้ามีความชำนาญแล้วคล่องอย่างนี้จริง ๆ จึงสามารถที่จะดับวิตกพิจารณา บรรลุถึงทุติยฌานได้ และจะเป็นการดับต่อไปอีกที่จะบรรลุถึงตติยฌาน โดยการดับ ปีติ เพราะเห็นว่า ความสุขที่ประกอบด้วยความปลาบปลื้มใจ แม้ว่าจะเป็นความ ปลาบปลื้มใจที่เิบอาบซึมซาบไปทั่วร่างกาย ไม่ใช่ความปลาบปลื้มใจที่เพียงทำให้เกิด ดีใจขึ้นเป็นขณะ ๆ หรือว่าทำให้ตัวลอย หรือทำให้มีอาการที่รู้สึกว่าเป็นปีติที่กำลัง แต่แม้อย่างนั้น ก็ยังเห็นโทษว่า ถ้าปราศจากปีติเมื่อไร ความสงบที่ประกอบด้วย ความสุขและเอกัคคตา ย่อมดีกว่าขณะที่ฌานจิตนั้นประกอบด้วยปีติ สุข และ เอกัคคตา เพราะฉะนั้น จึงสามารถที่จะดับปีติได้

ตามปกติ ขณะใดที่สุขเวทนาเกิดขึ้น ขณะนั้นจะปราศจากความปลาบปลื้มซึ่งเป็นปีติไม่ได้ แต่ผู้ที่จะบรรลุถึงตติยฌานได้ ผู้นั้นต้องเห็นความต่างกันของปีติเจตสิก กับสุขเวทนา และเห็นโทษของปีติเจตสิก จึงดับปีติเจตสิกบรรลุถึงตติยฌาน ซึ่งไม่ประกอบด้วยปีติ ความปลาบปลื้ม

นี่เป็นเรื่องของความสงบ ที่ยากที่จะบรรลุตามลำดับขั้น เพราะจะต้องเป็นการ ดับวิตกพิจารณาของผู้ที่เข้าถึงทุติยฌาน ดับปีติของผู้ที่เข้าตติยฌาน และดับลมอัสสาสะ ปัสสาสะ คือ ลมหายใจเข้าออกของผู้ที่บรรลุถึงจตุตถฌาน ซึ่งเป็นการดับไป ตามลำดับของรูปฌาน

สำหรับผู้ที่จะบรรลุถึงรูปฌาน ต้องเห็นโทษของรูปสัญญา คือ แม้สัญญา ความจำในรูปนิมิตนั้นก็ยังเป็นโทษ เพราะยังใกล้เคียงการที่จะให้เกิดสัญญาในรูปอื่น ๆ เพราะฉะนั้น รูปสัญญาของผู้ที่เข้าอากาสาณัญจายตนฌานย่อมดับไป ไม่มีการระลึก ถึงรูปที่เป็นนิมิตของปัญจมนโดยปัญญา

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงฌานไว้ ๒ นัย คือ นัยของฌาน ๔ และนัยของฌาน ๕ สำหรับนัยของฌาน ๔ นั้น สามารถที่จะดับทั้งวิตกและวิจารณ์ทุกขฌาน แต่สำหรับปัญจฌานนั้น ดับตามลำดับ คือ ทุกขฌานดับวิตก ตติยฌานดับวิจารณ์ จตุตถฌานดับปิติ และปัญจฌานดับสุขเวทนา

สำหรับอากาสนัญญายตนฌาน ซึ่งเป็นอรูปรฌาน ไม่มีรูปสัญญาเป็นอารมณ์ เพราะน้อมระลึกถึงความว่างของอากาศเป็นอารมณ์ว่า ไม่มีที่สุด เพราะฉะนั้น จิตย่อมสงบกว่าการที่มีรูปนิमितเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น รูปสัญญาของผู้เข้าอากาสนัญญายตนฌานย่อมดับไป และอากาสนัญญายตนสัญญาของผู้เข้าวิญญูณัญญายตนฌานก็ย่อมดับไป

ผู้ที่เห็นโทษของอากาสนัญญายตนฌาน ซึ่งจะบรรลุถึงอรูปรฌานที่ ๒ คือ วิญญูณัญญายตนฌานนั้น ย่อมดับอากาสนัญญายตนสัญญา คือ สัญญาที่จดจำในความไม่มีที่สุดของอากาศ เห็นว่ายังหยابอยู่ เพราะฉะนั้น ก็ดับอากาสนัญญายตนสัญญา และระลึกถึงสภาพของวิญญูณซึ่งมีอากาสนัญญายตนนั้นเป็นอารมณ์ จึงบรรลุถึงอรูปรฌานที่ ๒

สำหรับอรูปรฌานที่ ๓ เห็นโทษของการที่ยังมีวิญญูณที่ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ว่ายังหยاب เพราะฉะนั้น ก็ระลึกถึงสภาพที่ไม่มีอะไรเลย เมื่อดับวิญญูณัญญายตนสัญญา ก็บรรลุถึงอากิญจัญญายตนฌาน ซึ่งเป็นอรูปรฌานที่ ๓

สำหรับอรูปรฌานที่สูงที่สุดซึ่งเป็นอรูปรฌานที่ ๔ นั้น ดับอากิญจัญญายตนสัญญา แม้แต่ความจำในความไม่มีอะไรเลย ก็ไม่เป็นอารมณ์ของเนวสัญญานาสัญญายตนะ จึงได้บรรลุถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

นี่เป็นเรื่องของความสงบ ที่ดับความสงบขึ้นหยาบขึ้นตันออกไปตามลำดับ แต่ผู้ที่ดับได้จริง ๆ ที่จะเห็นว่าแม้อรูปรฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญานาสัญญานันก็ยังเป็นทุกข์ ยังเป็นอาพาธ เป็นดังโรคที่เบียดเบียนผู้ที่มีความสงบ ก็จะต้องสามารถดับจิตและเจตสิกไม่ให้เกิดขึ้น แต่ว่าผู้นั้นจะต้องบรรลุคุณธรรมเป็นพระอนาคามีบุคคล และจะต้องสามารถบรรลุถึงอรูปรฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะได้ จึงจะ

สามารถดับนามธรรม คือ จิตและเจตสิก ในขณะที่เป็นสัญญาเวทิตนโรห หรือนิโรห สมบัติได้

นี่แสดงให้เห็นถึงว่า ความสงบย่อมมี เวลาที่ดับอกุศลธรรม หรือว่าสัญญาที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส หรือแม้สัญญาในปฐมฌานขั้นต้น ทุตติยฌาน ตติยฌานเป็นลำดับ จนถึงการที่จะดับจิต เจตสิก ไม่ให้เกิด นั่นจึงจะเป็นความสุข และที่จะดับสนิทจริง ๆ คือ ไม่มีการเกิดอีกเลย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ย่อมเห็นโทษแม้ของการเกิด ไม่ว่าจะ ในภพไหนหรือชาติไหน เพราะแม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังเห็นโทษของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า นิพพานเท่านั้นที่เป็นความสงบที่แท้จริง จึงได้กล่าวถึงการอบรมเจริญความสงบขั้นสมถภาวนาว่า แม้ว่าจะบรรลุถึง ฌานจิตก็ยังไม่ใช่ความสงบ จนกว่าจะถึงการที่สามารถจะดับกิเลส และดับสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนาบรรลุอัปปนาสมาธิเป็น ฌานจิตโดยที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานนั้น ยังเป็นปุถุชน แม้ว่าจะได้บรรลุถึง อนุสสณญาณขั้นสูง หรือว่าสามารถกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ แต่สำหรับผู้ที่ยังไม่อบรมเจริญ ปัญญาด้วยการอบรมเจริญสติปัฏฐานนั้น ส่วนมากจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม โดยที่ไม่ได้ บรรลุอัปปนาสมาธิ ไม่ถึงฌานจิต แต่ถ้าท่านผู้นั้นมีการอบรมสะสมมา ถึงแม้ว่า ในขณะที่เป็นอัปปนาสมาธิ สติก็สามารถที่จะเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น และบรรลุความเป็นพระอริยสาวก ประกอบพร้อมด้วยองค์ของปฐมฌาน หรือทุตติยฌาน หรือตติยฌาน หรือจตุตถฌาน

ด้วยเหตุนี้ จึงมีพระอริยสาวกที่บรรลุฌานจิตด้วยเป็นขั้น ๆ ซึ่งเป็นนัยของ โลกุตตรจิต ๔๐ คือ พระโสดาบันบุคคลที่บรรลุปฐมฌานก็มี พระโสดาบันบุคคลที่ บรรลุทุตติยฌานก็มี พระโสดาบันบุคคลที่บรรลุตติยฌานก็มี พระโสดาบันบุคคลที่บรรลุ

จตุตถฌานก็มี พระโสดาบันบุคคลที่บรรลุปัญญฌานก็มี แต่ยังไม่ใช่พระสกทาคามีบุคคล

เพราะเหตุว่าได้สะสมฌานจิตอย่างแคล่วคล่อง เพราะฉะนั้น เวลาที่ฌานจิตขึ้นหนึ่งขึ้นใดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สติปัฏฐานที่ได้อบรมแล้ว สามารถที่จะรู้แจ้ง อริยสัจธรรม ประกอบพร้อมด้วยองค์ของฌานชั้นนั้น ๆ ตามความชำนาญที่เป็นปัจจัยให้เกิดฌานนั้น

สำหรับพระสกทาคามีบุคคล ก็โดยนัยเดียวกัน คือ พระสกทาคาที่ได้บรรลุปฐมฌานก็มี ทุตติยฌานก็มี ตติยฌานก็มี จตุตถฌานก็มี ปัญญฌานก็มี โดยที่ยังไม่บรรลุปะนาคามีบุคคล

นี่เป็นความต่างที่จะเห็นได้ว่า บางบุคคลเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ โดยที่ไม่บรรลุปฐมฌาน แต่อีกท่านหนึ่งนั้น เป็นพระโสดาบันที่ประกอบด้วยปฐมฌานก็มี บางท่านเป็นพระโสดาบันบุคคลที่ประกอบด้วยทุตติยฌาน ยังไม่บรรลุปะนาคามี แต่ว่าบางท่านก็เป็นพระสกทาคามีที่ประกอบด้วยปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญญฌาน ฌานหนึ่งฌานใด แล้วแต่ว่าในขณะที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้น ประกอบด้วยองค์ของฌานที่เป็นปฐมฌาน หรือฌานอื่น

สำหรับพระอนาคามี และพระอรหันต์ ก็โดยนัยเดียวกัน

ผู้ที่บรรลุดังฌานจิต และบรรลุปะนาคามีบุคคลด้วย ท่านมีความชำนาญแคล่วคล่องมากในวสี คือ การนึกถึงในการเข้า ในการอธิษฐาน ในการออก หรือว่าในการพิจารณาองค์ของฌาน เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์บุคคล และบรรลุดังฌานจิตด้วย ท่านมีความชำนาญที่สามารถจะเข้าผลสมาบัติ

คำว่า สมาบัติ ไม่ได้หมายความว่าถึงสมบัติของชาวโลก แต่เป็นสมบัติของความชำนาญในการอบรมทางใจ ที่สามารถจะให้จิตสงบมั่นคงถึงขั้นอัปปนาสมาธิ แล้วแต่ว่าจะเป็นปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หรืออุปฌานต่าง ๆ สำหรับผู้ที่เป็นปุถุชน บรรลุดังฌานจิตได้ตั้งแต่ปฐมฌานถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

เวลาที่มีความสามารถที่จะให้จิตเป็นอัปนาสมาธิ ก็เข้าได้อย่างรวดเร็วตามความสามารถที่ท่านเป็นผู้ถึงปฐมฌาน หรือทุติยฌาน หรือว่าอรูปฌาน แต่ว่าไม่สามารถที่จะมีนิพพานเป็นอารมณ์ได้ เพราะไม่ใช่พระอริยเจ้า เป็นปุถุชนที่สามารถจะเข้าฌานสมาบัติได้เท่านั้น

เพราะฉะนั้น สมาบัติจึงมี ๓ ประการ คือ ฌานสมาบัติ ๑ ผลสมาบัติ ๑ นิโรธสมาบัติ ๑ และต้องเป็นเรื่องของความสงบที่มั่นคงถึงอัปนาสมาธิ จึงจะเป็นสมาปัตติ หรือสมาบัติ

ผู้ที่เข้าปฐมฌานได้ แต่ไม่มีความชำนาญ อาจจะเข้าได้เพียงครั้งเดียวและไม่เกิดอีกเลย ไม่สามารถที่จะนึกเข้าและออกได้ตามความปรารถนา จึงไม่ใช่สมาบัติ แต่สำหรับผู้ชำนาญ แม้เป็นปุถุชน ย่อมสามารถที่จะเข้าฌานสมาบัติ มีอัปนาสมาธิเกิดได้ตามความประสงค์

๘๓๐

สำหรับพระอริยบุคคลสามารถที่จะเข้าผลสมาบัติ คือ จิตสงบถึงอัปปนาสมาธิ โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ได้ เพราะขณะนั้นผลจิตเกิดขึ้น

พระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านบรรลุฌานสมาบัติแล้ว ฌานไม่เสื่อม ไม่เหมือนกับปุถุชน เพราะท่านดับกิเลสเป็นสมุจเฉตด้วย เพราะฉะนั้น พระโสดาบันที่ได้ปฐมฌานสามารถมีนิพพานเป็นอารมณ์ที่ประกอบพร้อมด้วยองค์ของปฐมฌาน เป็นผลสมาบัติขั้นปฐมฌาน

สำหรับพระโสดาบันที่ได้บรรลุถึงทุติยฌาน สามารถที่จะเข้าผลสมาบัติ มีนิพพานเป็นอารมณ์ ประกอบด้วยองค์ของทุติยฌาน สำหรับพระโสดาบันที่สามารถบรรลุถึงตติยฌาน ก็สามารถที่จะมีนิพพานเป็นอารมณ์ ประกอบพร้อมด้วยความสงบที่มั่นคงเป็นอัปปนาสมาธิขั้นตติยฌาน

นี่คือ ผลสมาบัติ คือ การสามารถที่จะบรรลุคุณธรรมทั้งฝ่ายความสงบขั้นอัปปนาสมาธิ ขั้นฌานจิต และการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล

สำหรับสมาบัติประการที่ ๓ คือ นิโรธสมาบัติ ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะบรรลุความเป็นพระอริยเจ้าชั้นพระอนาคามีหรือพระอรหันต์ และยังต้องเป็นผู้ที่สามารถบรรลุฌานจิตที่เป็นขั้นอรุณูปฌานขั้นสูง คือ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

สำหรับฌานสมาบัติ มีอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดที่สามารถจะถึงฌานจิตได้เป็นอารมณ์ และสำหรับผลสมาบัติมีนิพพานเป็นอารมณ์ แต่สำหรับนิโรธสมาบัติ สามารถที่จะดับจิตเจตสิก คือ ในระหว่างที่เป็นนิโรธสมาบัติ ไม่มีจิตเจตสิกเกิดในระหว่างนั้น

พระโสดาบันที่ได้ฌาน ไม่สามารถที่จะเข้านิโรธสมาบัติได้ พระสกทาคามีที่ได้ฌาน ไม่สามารถที่จะเข้านิโรธสมาบัติได้ พระอนาคามีที่ไม่ได้ฌานถึงเนวสัญญานา-

นาสัญญาตนณาน ไม่สามารถที่จะเข้านิโรธสมบัติได้ พระอรหันต์ที่ไม่ได้ฌาน ถึงเนวสัญญาตนณาน ไม่สามารถที่จะเข้านิโรธสมบัติได้

นี่เป็นความต่างกันของคุณวิเศษทางฝ่ายของฌาน และทางฝ่ายของการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่ยาก และต้องเป็น ปัญญาจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเจริญสมถภาวนา หรือวิปัสสนาภาวนา

ถ. พระอรหันต์ที่เข้านิโรธสมบัติ ท่านดับจิตและเจตสิกทั้งหมด ก็เหมือนกับคนตาย จะมีอะไรต่างกับคนตายไหม

ส. ที่ใช้คำว่า ตาย หมายความว่า จุติจิต ซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายเกิดขึ้นทำ กิจเคลื่อนจากการเป็นบุคคลในภพนี้ ในชาตินี้ แต่สำหรับคนที่นอนหลับ จุติจิตยัง ไม่ได้เกิด ผู้ที่เข้านิโรธสมบัติ จุติจิตก็ยังไม่เกิด เพราะฉะนั้น ไม่มีจิตที่กระทำกิจ เคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ในภพนี้ ในชาตินี้ ไปสู่ภพใหม่ และสำหรับพระอรหันต์ นั้นไม่มีการเกิดเลย แต่สำหรับพระอนาคามี เมื่อจุติจิตเกิดและดับไปแล้ว ปฏิสนธิจิต เกิดต่อทันที

เพราะฉะนั้น ความต่างกันของผู้ที่เข้านิโรธสมบัติกับคนที่ตาย คือ จุติจิตยัง ไม่ได้เกิดขึ้น ยังไม่กระทำกิจเคลื่อนจากภพนี้ ชาตินี้ และรูปของผู้ที่เข้านิโรธสมบัติกับ รูปของคนตายแล้วก็ต่างกัน เพราะระหว่างที่เข้านิโรธสมบัติ เมื่อไม่มีจิต จึงไม่มี จิตตขรูรูป แต่ยังมีกัมมขรูรูป คือ รูปซึ่งเกิดจากกรรม ยังมีอุตฺตขรูรูป คือ รูปซึ่งเกิดจากอุตฺต ยังมีอาหารขรูรูป คือ รูปซึ่งเกิดจากอาหาร แต่สำหรับคนที่ตาย ทันทีที่จุติจิตดับไป กัมมขรูรูปดับหมด ถึงแม้ว่าจะยังมีรูปซึ่งดูเหมือนตา คือ จักขุ แต่ว่าปสาทรูปไม่มีเลย เพราะก่อนที่จุติจิตจะเกิด ๑๗ ขณะ กัมมขรูรูปไม่เกิดอีกเลย เพราะฉะนั้น กัมมขรูรูปซึ่ง เกิดครั้งสุดท้ายที่เกิดพร้อมกับจิตที่เกิดก่อนจุติจิต ๑๗ ขณะ ก็ดับพร้อมกับจุติจิต ดังนั้น ในซากศพหรือรูปของคนตายจึงไม่มีกัมมขรูรูป และสำหรับจุติจิตของคนตาย มีรูปเกิดพร้อมกับอุปาทนของจุติจิตจริง และก็มีอายุสืบต่อไปเพียง ๑๗ ขณะ ซึ่งเร็ว เหลือเกิน เวลานี้รูปก็ดับไปแล้ว ๑๗ ขณะนั้น เพราะฉะนั้น รูปของคนตายหลังจาก จุติจิตดับไปแล้ว ต่อจากนั้น ๑๗ ขณะ จิตตขรูรูปก็ดับหมด ยังคงเหลือแต่อุตฺตขรูรูปซึ่งเกิด

เพราะความเย็นความร้อน ทำให้ซากศพนั้นแปรสภาพเปลี่ยนไป เพราะไม่มีรูปซึ่งเกิด เพราะกรรม ไม่มีรูปซึ่งเกิดเพราะจิต และไม่มีรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร เพราะฉะนั้น รูปของผู้ที่เข้านิโรธสมาบัติกับรูปของคนที่ยาแล้วก็ต่างกันด้วย

ถ. เรื่องของฌาน จะต้องบรรลุเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานใช่ไหม

ส. แน่นนอน เพราะละองค์ที่หายไปตามลำดับขั้น ถ้าตรากลับไต่ยังมีวิตกหรือ วิจารณ์ ก็ยังใกล้เคียงการที่จะตรีกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือแม้แต่สัญญา เพียงความจำที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน แต่ยังจำความพอใจในรูปซึ่งน่าพอใจ ในเสียงที่น่าพอใจ ในกลิ่นที่น่าพอใจ ในรสที่น่าพอใจ ในสัมผัสที่น่าพอใจ ซึ่งก็เบียดเบียน ความสงบของปฐมฌานแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะถึงทุตติยฌานได้ ก็หมายความว่า มีความชำนาญจนกระทั่งสามารถที่จะละวิตก โดยปัญญาจนัย และละวิตกและวิจารณ์ โดยจตุกกนัย มิฉะนั้นจะไม่ชื่อว่าทุตติยฌาน ถ้าไม่ได้ละองค์ของปฐมฌานออก

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า พระโสดาบันบรรลุปัญจมฌาน ก็หมายความว่า พระโสดาบันจะต้องผ่านปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานมาก่อน เมื่อยังไม่ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน และขณะที่บรรลุเป็นพระโสดาบัน ขณะนั้นปัญจมฌาน เกิดพร้อมกับมรรคจิต ใช่ไหม

ส. เรื่องของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นเรื่องละ อย่าลืม เป็นเรื่องละ ความยินดี ความติด ความพอใจ เพราะฉะนั้น เวลาใดที่สติเกิด จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏโดยไม่เลือก จึงจะเป็นการละความติด ความพอใจ ในนามธรรมใด หรือรูปธรรมใดได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนามาก่อน และสามารถที่จะบรรลุถึงปัญจมฌาน และเริ่มที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน ท่านไม่ได้มุ่งหวังที่จะไปให้ฌานจิต เกิดก่อนเพื่อที่จะให้มรรคจิตของท่านประกอบด้วยองค์ของฌาน แต่ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นอกุศล หรือเป็นกุศลขั้นทาน ขั้นศีล หรือขณะที่จิตสงบ แม้ยังไม่ใช้ถึงปฐมฌานเลย สติก็ต้องระลึกถึงเพื่อละ

เรื่องของสติปัฏฐาน เป็นเรื่องละทั้งหมด ไม่ใช่เรื่องของความต้องการที่จะทำให้บรรลุถึงฌานหนึ่งฌานใด แต่ก่อนที่จะบรรลุถึงทุติยฌาน ต้องมีความชำนาญ แคล่วคล่องในวิธี ๕ ประการ คือ ในการนึกถึง ในการเข้า ในการอธิษฐานให้ตั้งอยู่ ในการออก ในการพิจารณาองค์ฌาน เมื่อชำนาญจริง ๆ จึงจะมีปัจจัยให้ทุติยฌานเกิดขึ้น เมื่อบรรลุถึงทุติยฌานแล้ว ก็จะต้องมีวิธี พิจารณาองค์ของทุติยฌาน ขำนาญ ในการนึกถึงทุติยฌาน ขำนาญในการเข้าทุติยฌาน ขำนาญในการให้ทุติยฌานตั้งอยู่ ขำนาญในการออกจากทุติยฌาน เมื่อไหร่ไหนก็ได้ จึงจะบรรลุถึงฌานขั้นต่อไปจนกระทั่งถึงปัญจฌาน เพราะฉะนั้น ท่านเหล่านั้น ท่านมีความชำนาญเป็นปัจจัย เป็นเหตุที่จะให้ฌานจิตหนึ่งฌานจิตใดเกิดขณะไหน สติก็จะรู้ลักษณะของฌานจิตนั้นในขณะนั้น และละการยึดถือฌานนั้นว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล แต่เป็นผู้ที่มีความชำนาญอย่างยิ่งในฌานทั้ง ๕ เวลาที่ท่านจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยเจ้า ไม่ได้หมายความว่า เมื่อท่านสามารถเข้าปัญจฌานได้แล้ว ท่านจะบรรลุโสดาปัตติมรรคพร้อมปัญจฌาน แต่แล้วแต่ฌานใดมีปัจจัยเกิดปรากฏในขณะนั้น ซึ่งอาจจะ เป็นปฐมฌานก็ได้ หรือทุติยฌานก็ได้ หรือตติยฌานก็ได้ หรือจตุตถฌานก็ได้ หรือปัญจฌานก็ได้ แล้วแต่ว่าขณะที่ปัญญาของท่านจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลในขณะนั้นจะประกอบด้วยฌานใด ถึงแม้ว่าจะเคยได้ถึงปัญจฌาน แต่ในขณะที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล อาจจะประกอบเพียงปฐมฌาน หรือทุติยฌาน หรือตติยฌาน หรือจตุตถฌาน หรือปัญจฌานก็ได้

ถ. พญฺญชนะท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า พระโสดาบันบรรลุเป็นพระโสดาบัน และเกิดพร้อมกับปฐมฌานบ้าง ทุติยฌานบ้าง ตติยฌานบ้าง

ส. ต้องมีวิธี มีความชำนาญ

ถ. ผมถึงถามว่า ต้องบรรลุเป็นลำดับขั้นหรือเปล่า

ส. แน่نون ทีละขั้น ถ้ายังไม่ได้ปฐมฌาน จะให้ถึงปัญจฌานไม่ได้

ถ. เพราะฉะนั้น ผู้ที่บรรลุปะระสัณณัตถ์แล้ว พร้อมกับปัญจมณาน ก็หมายความว่า ท่านจะต้องได้ปัญจมณานมาก่อน หรือจตุตถมณานมาก่อน

ส. และต้องมีความชำนาญ ต้องได้ทั้งหมด ถ้าไม่ได้ปฐมมณาน จะไป ได้ปัญจมณานไม่ได้ และเวลาที่จะเป็นพระโสดาบันบุคคล ก็แล้วแต่ว่าจะมีปัจจัยให้ มณานใดเกิดในขณะนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นปัญจมณาน เพราะอาจจะมีปัจจัยให้ ตติยมณานเกิดขึ้น และปัญญาสามารถแทงตลอดในลักษณะของตติยมณาน รู้แจ้ง อริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลประกอบด้วยตติยมณานก็ได้ ท่านไม่เลือก ท่านไม่มีการเจาะจงว่า ท่านจะเอาโสดาปัตติมรรคพร้อมปัญจมณาน ไม่ใช่ลักษณะของการที่ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ. ผมมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน คือ เรื่องของอารมณ์ เช่น เสียงนี้ จะต้องวิ่งมากระทบโสตประสาท

ส. ขอบพระทานโทษ ทำไมต้องนี้กว่า เสียงวิ่งมาด้วย

ถ. ความจริงเป็นอย่างนั้น

ส. นึกใช้ไหม

ถ. ไม่ใช่

ส. ความจริงเสียงปรากฏกับได้ยิน เวลาที่เสียงปรากฏ จะปรากฏกับ โสตวิญญาณ คือ สภาพที่รู้เสียง ไม่ใช่สภาพที่คิดว่า เสียงวิ่งมา ในขณะนั้นคิดเรื่อง เสียงวิ่ง ไม่ใช่ขณะที่ได้ยิน

ถ. จะคิดหรือไม่คิด ความจริงก็เป็นอย่างนั้น คือ เสียงมีความเร็ว จะต้อง วิ่งมากระทบโสตประสาท และกลืนก็ต้องวิ่งมากระทบฆานประสาท รสก็ต้องไปแตะที่ ชิวหาประสาท ทำให้ชิวหาวิญญาณเกิดขึ้นรู้รส แต่ทางตา ขณะที่เห็นแก้ว สีสของแก้ว ไม่ได้วิ่งมากระทบที่จักขุประสาท แต่ทำไมเกิดการเห็นได้

ส. นี่เป็นการนึก ไม่ใช่เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรม ถ้าเป็นเรื่องการ คิด ไม่มีวันที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ เพราะ

ขณะนั้นเป็นเรื่องคิดเท่านั้น คิดไป ๆ ไม่ใช่สติที่ระลึกถึงลักษณะที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น อย่าลืม สัจจะ ๒ อย่าง คือ ปรมัตถสัจจะ และสมมติสัจจะ

ก่อนที่จะได้ศึกษาเรื่องของปรมัตถธรรม หรือก่อนที่จะอบรมเจริญสติปัฏฐาน ตั้งแต่เกิดมาทุกคนอยู่ในโลกของสมมติสัจจะ จริงโดยสมมติ มองเห็นโต๊ะก็ว่าเป็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ก็ว่าเป็นเก้าอี้ เห็นคนก็ว่าเป็นคน โดยที่ไม่ได้รู้ลักษณะของปรมัตถธรรมและเข้าใจว่า ความจริงแท้คือสมมติสัจจะนั่นเอง

แต่สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาสามารถที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นปรมัตถสัจจะ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และขณะใดเป็นสมมติสัจจะ ที่คิดไป นึกไป อยู่ในโลกของเสียงที่วิ่งมากระทบหู ซึ่งขณะนั้นเป็นเรื่องของความคิด เป็นเรื่องของสมมติสัจจะ ไม่ใช่ปรมัตถสัจจะ

การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ จะต้องรู้ว่า ที่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นสภาพรู้อย่างหนึ่ง และเป็นสิ่งที่ปรากฏซึ่งไม่ใช่สภาพรู้อีกอย่างหนึ่ง เท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นชาติก่อน ชาตินี้ ชาติหน้า หรือว่าก็กับ ไม่ว่าพระผู้มีพระภาค จะทรงแสดงธรรมตั้งแต่ตอนที่ตรัสรู้ใหม่ ๆ ตราบจนกระทั่งถึงปรินิพพาน และผู้ฟังก็ติดตามฟังเรื่องของสภาพธรรม ก็เพื่อจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ประจักษ์แจ้งถึงอรรถของสภาพรู้ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่บุคคล และสิ่งที่ปรากฏซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ โดยลักษณะที่ปรากฏ ไม่ใช่โดยคิด

เพราะฉะนั้น ขณะที่คิดว่า เสียงวิ่งมา ขณะนั้นสัจจะอะไร ไม่ใช่ปรมัตถสัจจะ เพราะไม่ใช่สติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และศึกษาเริ่มรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนเพราะเป็นสภาพที่กำลังรู้เสียง แต่ไม่ใช่ขณะที่คิดว่าเสียงวิ่งมา ซึ่งขณะที่สติระลึกถึงขณะที่กำลังได้ยินและรู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพรู้ที่กำลังรู้เสียง ต่างกับขณะที่คิดว่าเสียงวิ่งมา

ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะรู้ได้ว่า โดยปรมัตถ์ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เพราะเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่พอถึงทางใจ สมมติสัจจะเริ่มมีขึ้นขณะที่คิดเป็นเรื่องเป็นราว เป็นพระอรหันตสัมมา-

สัมพุทธเจ้า เป็นท่านพระสารีบุตร เป็นท่านพระมหาโมคคัลลานะ เป็นบุคคลนั้นเป็นบุคคลนี้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจริงๆ สามารถที่จะรู้ว่า กำลังรู้โลกไหน กำลังรู้โลกที่เป็นปรมาตตัสสัจจะ หรือว่าเป็นสมมติสัจจะ ไม่ใช่ว่าผู้ที่อบรมเจริญปัญญา จะไม่รู้สมมติสัจจะเลย แต่ยังรู้ด้วยว่า ขณะที่ เป็นสมมติสัจจะนั้น รู้ทางทวารไหน ไม่ว่าจะเป็นความคิดเรื่องลัทธิความเชื่อ ความเห็นต่าง ๆ หรือว่าเรื่องเสียงกระพพหู หรือว่าเรื่องราวอะไรทั้งหมด ก็เพราะมโนทวารคิดถึงเรื่องนั้น เป็นสมมติสัจจะ

แต่เวลาที่ทางตาเห็น สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพที่กำลังรู้ที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นไม่ใช่สมมติสัจจะ แต่เป็นปรมาตตัสสัจจะ จึงจะสามารถละการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ เพราะรู้ว่าขณะใดเป็นการคิดเรื่องปรมาตตัสสัจจะ ขณะนั้นเป็นสมมติสัจจะ

ถ. พระโสดาบันเข้าผลสมาบัติมีนิพพานเป็นอารมณ์ นิพพานนั้น กับนิพพานที่เกิดในมรรคจิต ต่างกันอย่างไร

ส. นิพพานไม่มีวันจะต่างกัน

ถ. แต่ทำหน้าที่ต่างกัน ใช่ไหม ถ้าเป็นในองค์ของมรรค ก็คือปหานกิเลส

ส. ในมรรควิธี โสตาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นขณะเดียวและดับไป โสตาปัตติผลจิตเกิดขึ้น ๒ หรือ ๓ ขณะและดับไป และถ้าไม่ได้เป็นผู้ที่สามารถบรรลุมานผลจิตจะไม่เกิดอีกเลย

ถ. ผู้ที่บรรลุมานแล้ว เข้าผลสมาบัติ ผลสมาบัตินี้ทำหน้าที่อะไร ไม่ได้ปหานกิเลสแล้วหรืออย่างไร

ส. ไม่ได้ปหาน เพราะว่าเป็นผลที่เกิดจากการปหานแล้ว การดับกิเลสแล้ว

ถ. ทำไมผู้ที่ได้มานแล้วไม่ยกเอาบัญญัติอารมณ์มาพิจารณา โดยความเป็นสติปัฏฐาน และบรรลุมรรคผล

ส. ผู้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมรู้ว่า ขณะใดเป็นสมมติสัจจะ ไม่ใช่ปรมาตตัสสัจจะ เพราะฉะนั้น จะไปเอาสมมติสัจจะขึ้นมาพิจารณาทำไม

ถ. สมมติสัจจะ จะให้บรรลุมรรคผล เป็นไปไม่ได้

ส. ไม่ได้ แต่ผู้นั้นรู้ว่า ขณะใด ทวารไหน ที่เป็นสมมติสัจจะ ซึ่งต้องเป็น
ขณะที่คิดทางมโนทวาร

